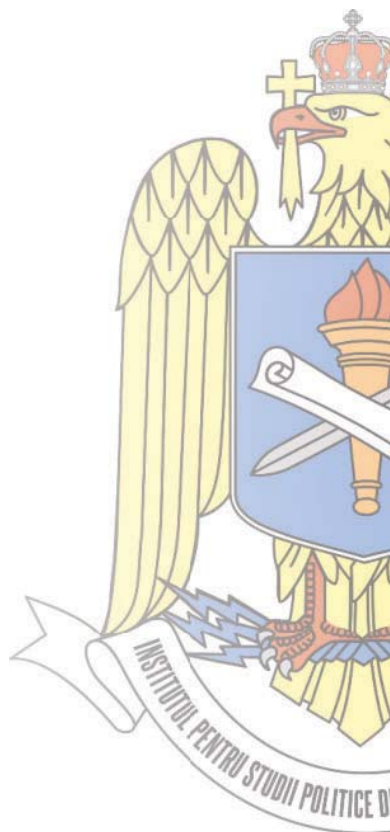

SECURITY BRIEF

***Peninsula Crimeea
și importanța sa strategică
de-a lungul istoriei***

2023

Responsabil de volum: Sebastian Blidaru

PENINSULA CRIMEEA ȘI IMPORTANȚA SA STRATEGICĂ DE-A LUNGUL ISTORIEI

Punctele de vedere și opiniile exprimate în această lucrare sunt cele ale autorilor și nu reflectă poziția oficială a Ministerului Apărării Naționale din România.

Este permisă *reproducerea*, fără perceperea unor taxe, însă cu respectarea precizării exacte a sursei.

Responsabil de volum:

Sebastian Blidaru

Colectivul de autori:

Sebastian Blidaru

Cristina Brăgea

Șerban-Filip Cioculescu

Sorin Cristescu

Dorin-Alin Gal

Alexandru Madgearu

Cerasela-Amelia Moldoveanu

Daniela Șișcanu

CUPRINS

Prefață	7
<i>Importanța geopolitică a Peninsulei Crimeea.....</i>	11
<i>Peninsula Crimeea în perioada dominațiilor bizantină, mongolă și otomană în bazinul Mării Negre</i>	17
<i>Războiul Crimeii și Congresul de Pace de la Paris (1853 - 1856)</i>	27
<i>Crimeea între anii 1871 – 1921</i>	33
<i>Statutul Peninsulei Crimeea în perioada interbelică și evoluțiile din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial</i>	37
<i>Statutul Crimeii în perioada Războiului Rece.....</i>	47
<i>Crimeea după sfârșitul Războiului Rece. Chestiunea Flotei ruse de la Marea Neagră.....</i>	53
<i>Anexarea Crimeii în anul 2014.....</i>	59
<i>Efectele militarizării Crimeii. Impact și consecințe asupra României și a Flancului Estic al NATO</i>	73
<i>Concluzii</i>	85
<i>Bibliografie selectivă.....</i>	89
<i>Lista ilustrațiilor</i>	95

PREFAȚĂ

Dragi cititori,

Istoria ne-a arătat faptul că importanța strategică a unor regiuni geografice nu dispăre odată cu trecerea timpului. Un astfel de exemplu este zona Mării Negre care, încă din antichitate, a constituit o miză geopolitică majoră în calculele marilor puteri care s-au succedat de-a lungul secolelor în această parte a continentului generând multiple conflicte și falii de turbulențe regionale. Stabilizarea acestei regiuni în timpul Războiului Rece a fost mai degrabă o consecință a „înghețării” status-quo-ului în logica acceptării noii geografii bipolare și a împărțirii zonelor de influență între superputerea sovietică și cea americană/NATO.

Despre rolul Mării Negre în configurația securității europene s-au scris numeroase lucrări, analize și studii de specialitate. Există un consens cvasi-general între istorici și experți în relații internaționale privind importanța particulară a acestei regiuni: asigură conectarea economică, politică și culturală a Europei de Orientul Mijlociu și Asia, este centru de tranzit comercial și energetic și deschide o direcție majoră de acțiune militar-strategică prin proiecția de putere pe axa Marea Neagră-Mediterana. Acestea sunt doar câteva dintre rațiunile care pot fi aduse în discuție pentru a înțelege tentația permanentă de a domina și a controla acest areal și principalele sale căi de acces, strâmtoarele Bosfor și Dardanele.

În această cheie trebuie citită semnificația strategică și geopolitică a Peninsulei Crimeea. Peninsula a constituit un centru vital în ansamblul competiției pentru obținerea preeminenței în întregul bazin pontic. Staționarea flotei imperiale rusești aici, în

portul Sevastopol, începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, a modificat substanțial realitățile de putere în zonă oferind Rusiei o capacitate sporită de a-și afirma ambițiile și de a încerca extinderea zonei de influență pe axe multiple: Balcani, Mediterana, Asia, Orientul Mijlociu. Flota militară din Crimeea a devenit element vital în strategiile expansioniste rusești de-a lungul ultimelor secole. Odată cu extinderea Rusiei către Sud și imperativul accesului la mările calde, Crimeea a devenit obiectul unor ample rivalități, care a implicat pe rând mari actori cu interese în regiune.

Statutul Peninsulei rezultat în urma dezintegrării Uniunii Sovietice a pus Rusia în fața unei ecuații complicate, prezența sa militară în Crimeea depinzând de bunăvoința statului ucrainean. Acorduri succesive au permis Rusiei să continue staționarea flotei la Sevastopol, în timp ce Ucraina a evitat să interfereze în activitățile militare rusești din Peninsulă. Anul 2014 reprezintă, fără îndoială, o schimbare de paradigmă. În esență, anexarea Crimeii de către Rusia și inițierea unor măsuri rapide de militarizare a regiunii au readus acest teritoriu ca punct critic de interes pe agenda securității internaționale.

Ce rol a jucat Peninsula Crimeea în calculele strategice continentale de-a lungul istoriei? De ce mării actori au urmărit să dobândească controlul asupra Peninsulei? Care sunt mizele dominației asupra acestui teritoriu? În ce măsură dominația asupra Peninsulei poate influența arhitectura dinamicilor de securitate în regiune și în spațiile adiacente? Acestea sunt doar câteva dintre întrebările la care sperăm că veți putea găsi răspunsuri în cuprinsul acestei lucrări. Recursul la istorie este un exercițiu pe cât de complex, pe atât de necesar. Cu privire la dosarul specific al Crimeii, trecutul ne oferă un izvor de informații, cunoștințe și lecții care ar trebui învățate pentru a înțelege atât tipologia de comportament a principalilor actori implicați, agendele de obiective și interese, precum și instrumentele sau strategiile folosite care rămân la fel de relevante și astăzi.

Devine cu deosebire important să cunoaștem rolul, locul și importanța strategică a peninsulei care a generat atât de multe tensiuni, conflicte și războaie de-a lungul secolelor. Intenția noastră este de a oferi o perspectivă de ansamblu asupra marilor momente care au marcat istoria Peninsulei în dinamica raporturilor de putere la nivel internațional.

Considerăm, așadar, necesar și util să prezentăm, pe scurt, câteva dintre coordonatele istorice care au definit rolul acestei peninsule în geografia strategică a bazinului pontic facilitând, astfel, o perspectivă mai clară și, sperăm, o înțelegere mai adecvată a dinamicilor conflictuale care se desfășoară în prezent la granițele României.

Prin publicarea acestui dosar inițiem o serie de scurte analize care să abordeze, din perspectiva evoluției istorice, problematici specifice de interes atât pentru securitatea României, cât și pentru o mai bună înțelegere a evoluțiilor pe scena regională. Războiul Rusiei împotriva Ucrainei ne arată, o dată în plus, că istoria continuă să definească și să modeleze comportamente și acțiuni de politică externă. O mai bună înțelegere a ceea ce a fost ne poate ajuta, astfel, să evităm capcanele trecutului.

Dr. Carmen-Sorina Rîjnoveanu

*Directorul Institutului pentru studii politice de apărare
și istorie militară*

IMPORTANȚA GEOPOLITICĂ A PENINSULEI CRIMEEA

Marea Neagră și zona din imediata apropiere a acesteia a devenit, în ultima perioadă, o regiune deosebit de importantă din punct de vedere al provocărilor și riscurilor de securitate. Încă din Antichitate, venirea populațiilor cimeriene, apoi a celor scitice și mai ales colonizarea grecească au dus la integrarea zonei Mării Negre în fluxul circulației de bunuri, persoane și idei, prin expansiunea comerțului și a civilizației greco-elenistice și ulterior greco-romane.

În aceste condiții, Peninsula Crimeea, cu poziția sa geografică, a determinat o constantă istorică: din punct de vedere geopolitic, entitățile de tip statal care au controlat părți din litoralul pontic au căutat să dobândească controlul asupra acestei regiuni și să îl păstreze, asumându-și costurile și sacrificiile necesare acestui scop. De asemenea, Crimeea oferea un punct de tranzit major în comerțul dinspre China și Asia Centrală către Occident, prin Marea Neagră și Marea Mediterană. De asemenea, importanța militară și strategică a fost evidentă pentru imperiile succesive care au ocupat sau controlat peninsula.

Factorul istoric

Prin poziția și istoria sa, Crimeea a constituit un punct nodal al luptelor pentru hegemonie dintre popoarele stepei și cele ale mărilor, între lumea ortodoxă, cea catolică și Islamul otoman. Ocuparea orașului Cherson (actualul Sevastopol) de către cneazul statului rus, Vladimir cel Mare, în anul 988, creștinarea acestuia apoi căsătoria sa cu prințesa bizantină Ana, au deschis perioada expansiunii ruse către sud și est. Începând cu anul 1261, dominația genovezilor asupra comerțului pontic (monopol comercial) asigură

peste două secole de hegemonie catolică și navală (talasocratică), cu toate că zona terestră din Nordul spațiului pontic era controlată de tătarii Hoardei de Aur. Aceștia beneficiau de comerțul cu genovezii prin portul Caffa (ex-Theodosia bizantină). Astfel, în spațiul maritim și terestru numit de genovezi Gazaria (de la numele kazarilor, veniți în contact direct cu sciții, slavii și ulterior cu tătarii/mongolii și turcii) se deschide marea axă comercială ce conecta Nordul cu Sudul și ambele cu lumea stepelor mongole și a imperiului chinez. Conflictul tătaro-genovez, asediul Caffei de către tătari (1347) și răspândirea ciumei negre în Europa au demonstrat că rutele comerciale ce au prefigurat globalizarea de mai târziu, puteau genera moarte și distrugere, nu doar prosperitate și dezvoltare.

Căderea Constantinopolului (1453) a deschis calea hegemoniei otomane în bazinul Mării Negre, iar sultanii turci și-au asigurat supunerea și loialitatea tătarilor din stepele nord-pontice, aceștia primind dreptul de a folosi Crimeea ca pe un punct de sprijin, aprovizionare și organizare a raidurilor de pradă desfășurate în teritoriile rusești, poloneze, baltice și maghiare. La schimb, otomanii primeau bunuri și numeroși sclavi europeni, cu care își consolidau atât economia, cât și mașinăria militară extrem de puternică în acea perioadă. Raidurile devastatoare ale tătarilor din secolul al XVI-lea au contribuit masiv la menținerea slăbiciunii militare a statului rus, împiedicând pentru încă două secole cucerirea de către țările ruși a sudului litoralului pontic. Abia în 1783, țarina Ecaterina cea Mare proclama extinderea autorității ruse asupra Crimeii, iar în 1792 o anexa definitiv prin Tratatul de la Iași.

Odată cu lichidarea Hanatului tătăresc al Crimeii, în mai 1783, Rusia începe să creeze flota sa la Marea Neagră. Astfel, Imperiul rus a folosit peninsula spre a proiecta puterea navală către Marea Mediterană, scopul central fiind dobândirea de porturi la mările și oceanele calde, element de confirmare a statutului de mare putere. Obiectivul major al politicii externe a Rusiei țariste a devenit cucerirea strâmtorilor Bosfor și Dardanele și scoaterea Imperiului Otoman din poziția de deținător al „zăvorului geopolitic” ce controla accesul în și dinspre Marea Neagră.

Sângerosul Război al Crimeii (1853-1856) și-a avut originea în teama imperiului britanic, hegemon naval al lumii, de pătrunderea

tot mai agresivă a flotei militare ruse în Marea Mediterană și în Marea Adriatică, pe seama decăderii puterii otomane. Victoria anglo-franceză a obligat imperiul rus să demilitarizeze complet Marea Neagră (fără flotă și arsenal), să nu mai construiască fortificații în Crimeea, să retrocedeze teritoriile Imperiului Otoman și i-a redus substanțial influența pe care o avea în Balcani și la Gurile Dunării, blocându-i temporar și pătrunderea în Marea Mediterană. Abia după anul 1871, Rusia a obținut renunțarea la clauza de neutralizare a Mării Negre și a început treptat să aducă vase militare în arealul pontic, să refacă fortificațiile din zona de coastă, urmărind să își consolideze prezența navală în Crimeea. Tratatul de la Berlin (1878), chiar dacă a deschis o nouă etapă de afirmare a ambițiilor Rusiei, nu i-a permis acesteia să obțină hegemonia în Marea Neagră, așa cum și-ar fi dorit.

Destinul Crimeii avea să fie definit în continuare de rivalitatea marilor puteri. Cele două războaie mondiale au condus către o alianță nefirească între Marea Britanie și Rusia/URSS (Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice), așadar puterea navală și liberală prin excelență s-a aliat cu imperiul despot (totalitar), puterea terestră cea mai masivă, spre a contrabalansa potențialul hegemon (Germania). Germania nazistă (ajutată de forțe militare române) a controlat temporar peninsula (cucerită în 1942), ca bază a expansiunii hegemonice către Caucaz și spre a înlătura amenințarea bombardamentelor sovietice contra infrastructurilor petroliere din România, dar înfrângerea militară totală în fața mării coaliții a Națiunilor Unite a determinat, desigur, și pierderea teritoriilor sovietice vremelnic cucerite.

În timpul Războiului Rece, deși Rusia domina categoric spațiul pontic și folosea Crimeea ca bază de proiectare a puterii sale militare, existența Turciei ca stat NATO, garant al regimului de trecere prin Strâmători (prin Convenția de la Montreux), a limitat capacitatea de expansiune a URSS către Marea Mediterană și Oceanul Indian.

După Războiul Rece, Crimeea a găzduit atât flota rusă, cât și pe cea ucraineană, existând un *modus vivendi* respectat inițial de ambele state. Acest lucru avea să se modifice drastic după anul

2014 când Rusia a ocupat militar peninsula și a inclus-o oficial în teritoriul său, prin încălcarea regulilor elementare ale dreptului internațional.

Se observă că imperiile subsumate tipologiei „despotismului oriental” (mongol, otoman apoi rusesc/sovietic) au urmărit stăpânirea peninsulei ca element avansat de control al rutelor maritime în scop strategic și comercial, precum și ca platformă de proiectare a puterii către Vest și Sud, în conexiune cu controlul Strâmtoarelor Bosfor și Dardanele și al gurilor navigabile ale Dunării (mai ales din secolul al XIX-lea).

Puterile occidentale, în frunte cu orașele italiene medievale, apoi Marea Britanie și Franța, ulterior Germania, au urmărit limitarea expansiunii militare și strategice a imperiilor orientale, dominația asupra rutelor comerciale și strategice ce străbăteau Marea Neagră de la Vest la Est, accesul către Caucaz și Asia Centrală (zone foarte bogate în resurse naturale). Există așadar o anumită continuitate a viziunilor și intereselor marilor puteri.

Se poate observa o preocupare constantă a imperiilor estice și, uneori, a celor vestice de a își asigura controlul bazinului pontic și a zonelor adiacente, posesiunea peninsulei Crimeea fiind un element extrem de important în calculele de putere și securitate ale acestora. Astfel, această bucată de pământ scăldată de apele a două mări a fost o miză indiscutabilă a competiției pentru hegemonie dintre marile puteri. De aceea, putem înțelege mai bine istoria acestei peninsule dacă o privim ca pe un loc al confruntării acerbe și competiției dintre marile puteri, cu implicarea desigur și a actorilor regionali.

Aspecte geografice și economice

Din punct de vedere geografic, acest teritoriu se află în zona central-nordică a Mării Negre, la joncțiunea cu Marea Azov. Ca suprafață are 26.000 km², iar populația este de circa 2,5 milioane locuitori, majoritatea etnici ruși (de precizat că s-a ajuns la această situație prin deportări și o politică agresivă de rusificare). Granițele au lungimea de 2.500 km. Apele teritoriale ale Mării Negre, care scaldă peninsula în zona de vest și de sud, au o suprafață de 421.000 km².

Conexiunea peninsulei cu masa continentală europeană la nord se face prin istmul Perekop, care este o fâșie de pământ cu o lățime de aproximativ 5-7 km. După anexarea din 2014, la ordinul Moscovei a fost construit un pod feroviar și rutier de peste 18 km peste Strâmtoarea Kerci, pe direcția Est-Vest. Acest lucru permite statului rus să aducă rapid trupe, echipamente civile și militare în peninsulă, facilitând astfel integrarea socio-economică a acestui teritoriu în ansamblul Federației Ruse. Podul constituie un zăvor geostrategic, care, chiar și înainte de 2022, bloca efectiv accesul navelor ucrainene dinspre Marea Neagră către porturile Mariupol și Berdiansk. În acest fel, producția industrială și agricolă din vestul regiunii Donbas, controlată de Ucraina, nu mai poate fi transportată naval pentru a fi exportată.

Map of Europe, highlighted Ukraine with Crimea and Russia (Harta Europei, ilustrează Ucraina cu Crimeea și Rusia), 4 March 2014, Public domain, Wikimedia Commons, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/09/Location_UK-Crimea-RU.PNG

După anexarea Crimeii, Rusia și-a sporit lungimea litoralului pontic cu circa 500 km în Marea Azov și aproximativ 700 km de coastă aferentă Peninsulei Crimeea. Astfel, dacă socotim și bazinul

Mării Azov ca parte a celui pontic, statul rus a ajuns să fie țara cu cele mai întinse coaste în Marea Neagră, depășind Turcia, care are 1.329 km. De subliniat că statul rus dorește crearea a încă unui canal, numit Canalul Eurasia, care ar avea 700 km și ar uni Marea Caspică de Marea Neagră, dar pe un traseu mai scurt, mai puțin sinuos.

Marea Neagră este în prezent singurul spațiu maritim din lume în care se desfășoară un război interstatal, ceea ce implică riscuri crescute de securitate națională pentru toate țările riverane și un grad sporit de incertitudine strategică.

Kerch Strait incident overview (Prezentare general a incidentului din strâmtoarea Kerci), 13 October 2021, Public domain, Wikimedia Commons, https://en.wikipedia.org/wiki/Crimean_Bridge#/media/File:Kerch_Strait_incident.png

În plan economic, menționăm că apele teritoriale ale peninsulei conțin rezerve naturale semnificative de petrol și gaz. Se estimează că în apele din jurul Crimeii ar exista între 4 și 13 miliarde m³ de gaze naturale.

Rusia consideră Crimeea ca fiind pilonul central de control al zonei Mării Negre, prin care își poate proteja mai bine conductele subacvatice de gaz, de exemplu *Blue Stream* și *Turkish Stream*, cu care până de curând aproviziona piața statelor membre UE.

PENINSULA CRIMEEA ÎN PERIOADA DOMINAȚIILOR BIZANTINĂ, MONGOLĂ ȘI OTOMANĂ ÎN BAZINUL MĂRII NEGRE

Crimeea în timpul dominației bizantine

Imperiul Bizantin a fost întotdeauna interesat de menținerea unor poziții în Crimeea (deși peninsula nu avea continuitate teritorială cu restul imperiului), deoarece acolo puteau fi contactați și supravegheați nomazii care puteau reprezenta amenințări pentru partea europeană a imperiului, sau, care, dimpotrivă, puteau servi ca aliați contra Bulgariei sau a Califatului de Bagdad. Peninsula era populată de greci, slavi, alani și goți (aceștia din urmă, instalați în secolul al IV-lea, au supraviețuit până în secolul al XV-lea). Aceste poziții, a căror valoare strategică este o permanență a istoriei Mării Negre, erau porturile Cherson (Sevastopol) și Bosphoros (Kerç). În 841 a fost creată o provincie cu același nume, Cherson, care includea toată partea de sud a peninsulei. Securitatea spațiului de la nordul Mării Negre a fost garantată de alianța Imperiului Bizantin cu khazarii, încheiată în 731. Statul khazar cu capitala la Itil (situată în apropiere de vărsarea fluviului Volga în Marea Caspică) deținea strâmtoarea Kerç și domina interiorul Peninsulei Crimeea.

Prin desființarea statului khazar de către Rusia kieveană în 965, aceasta a preluat stăpânirea asupra ambelor maluri ale strâmtoării care le oferea rușilor un acces mai ușor spre Marea Neagră, decât prin Cherson. În 971, după ce cneazul Sviatoslav a eșuat în tentativa sa de a ocupa Bulgaria, provincia Cherson a înglobat și strâmtoarea Kerç. Implicarea următorului cneaz Vladimir în războiul civil care se

desfășura în imperiu a permis cucerirea orașului Cherson de către ruși în 990. Orașul a fost retrocedat însă după scurt timp, deoarece Vladimir a încheiat o alianță cu împăratul Vasile II, care a avut ca una dintre consecințe restabilirea dominației bizantine asupra orașului Bosphor. Astfel, strâmtoarea Kerč a devenit un condominiu ruso-bizantin, dar Peninsula Crimeea rămânea o posesiune a Imperiului Bizantin, care a atins din nou extinderea maximă în bazinul Mării Negre, la fel ca în secolul al VI-lea.

Declinul acestei hegemonii (Marea Neagră devenise, se poate spune, un „**lac bizantin**”) a început pe la sfârșitul secolului al XI-lea, când Crimeea a intrat sub dominația cumanilor, noii stăpâni ai stepelor de la nordul Mării Negre, de unde au declanșat mai multe atacuri asupra provinciei dunărene a imperiului. Cumanii (sau polovții, cum erau numiți de ruși) s-au interpus între Rusia kieveană și posesiunile bizantine din Crimeea, făcând imposibilă expansiunea rusă în această direcție. Centrul dominației lor era la Sogdaia (Sudak). Chiar și în aceste condiții, Imperiul Bizantin a menținut pozițiile de la Cherson și Bosphor, fiind ocupat chiar și orașul Tmutorokan cândva după 1115. O schimbare a situației Peninsulei Crimeea a intervenit după destrămarea Imperiului Bizantin în 1204. Orașele care aparținuseră provinciei Cherson au recunoscut autoritatea imperiului grec care se formase la Trapezunt.

Crimeea în timpul dominației Hoardei de Aur

Cele mai durabile efecte pentru istoria Peninsulei Crimeea le-a avut extinderea dominației mongole în estul Europei începând din 1228. Rusia kieveană a fost desființată în 1240, iar Hoarda de Aur, statul creat de tătari după 1242 în partea europeană a imensului teritoriu cucerit de mongoli, a inclus și Crimeea, care a devenit un *ulus* (district) al ei. Efectul benefic al expansiunii mongole a fost securizarea traficului pe drumurile care uneau Regiunea Mării Negre cu centrele comerciale din Asia Centrală, Persia și China. Crimeea era la capătul unuia dintre aceste drumuri. De această

situație favorabilă au profitat Genova și apoi Veneția, care au fondat colonii în Crimeea, ca și în alte părți ale bazinului Mării Negre, după ce în 1261 Genova primise de la împăratul Mihail VIII privilegiul de a desfășura comerț în această mare. În 1265, genevezii s-au instalat la Theodosia (sau Kaffa), care a devenit astfel cel mai important centru comercial din Crimeea. Rivalii venețieni au pătruns și ei în 1287, stabilind o colonie la Sogdaia (Sudak). Prin intermediul acestor colonii care s-au dezvoltat puternic în secolele XIV-XV, Crimeea a ajuns nodul comerțului intercontinental, care a fost facilitat și de progresele în tehnicile de navigație aplicate de genezezi și venețieni. Populația peninsulei s-a diversificat și mai mult în timpul dominației Hoardei de Aur (italieni, cumani, tătari, turci, armeni, evrei), datorită dezvoltării urbane, dar și a toleranței religioase manifestate de hanii tătari. Tătarii din Crimeea se convertiseră la Islam începând din timpul hanului Berke (1257-1266).

Map of the Golden Horde, c. 1300. (Partially based on *Atlas of World History*, 2007), Hoarda de Aur, 25 aprilie 2009, Public Domain, wikimedia comments, https://ro.wikipedia.org/wiki/Hoarda_de_Aur#/media/Fi%C8%99ier:GoldenHorde1300.png

Hanatul tătarilor din Crimeea

În Crimeea a apărut un hanat independent în 1442, în perioada de declin a Hoardei de Aur. Primul său conducător, Hadji Giray (1442-1466) a urmat o politică de alianță cu Polonia împotriva Hoardei de Aur și a încercat să supună coloniile italiene din Crimeea. În peninsula au fost atrase clanuri de tătari din alte regiuni, ceea ce a condus la superioritatea lor demografică. În acei ani a intervenit însă un nou factor de putere în bazinul Mării Negre, expansiunea otomană. Primul atac al otomanilor asupra Crimeii a survenit în 1446, pornind de la Trapezunt. După cucerirea Constantinopolului în 1453, orașele italiene din Crimeea și-au consolidat apărarea și au stabilit o alianță cu principatul de Mangop pentru a face față pericolului care se contura. În iulie 1454, Caffa a fost atacată de o flotă turcă, în cooperare cu forțele hanului Hadji Giray. În situația complicată din Crimeea a intervenit apoi și Ștefan cel Mare, care în ianuarie 1475 a propus orașului Caffa o alianță contra hanatului și pentru cucerirea principatului de Mangop, ceea ce i-ar fi permis revendicarea titlului imperial bizantin, în virtutea căsătoriei sale cu Maria Paleologina de Mangop. După câteva luni însă, în iunie 1475, o nouă expediție otomană solicitată de tătari a condus la cucerirea Caffei, urmată la scurt timp de cea a cetății Sudak și în final a Mangopului în decembrie 1475. Litoralul peninsulei a devenit provincie otomană („sanjak”-ul Kefe), dar restul a fost lăsat hanatului, care cuprindea și alte teritorii în afara peninsulei. După 1484, provincia otomană a fost transformată într-un „elayet” care mai cuprindea tot litoralul dintre Cetatea Albă și Kerč. Începea astfel o nouă epocă în istoria Peninsulei Crimeea, cea a dominației otomane, iar Marea Neagră devenea un „**lac otoman**”, inclusiv cu contribuția hanatului (forțele acestuia au participat la cucerirea cetăților moldovenești Cetatea Albă și Chilia în 1484).

Hanatul tătarilor cu capitala la Solkhat (Eski Kirim) a devenit un stat vasal față de Imperiul Otoman, dar beneficiind de un statut mai favorabil decât Țările Române, fiind tot un stat musulman. După cum apreciază Tasin Gemil, „*ca musulmani, hanii crimeeni au acceptat superioritatea califului de la Istanbul, dar și-au păstrat prerogativele neatârării ca descendenți ai celui mai renumit suveran al lumii mongolo-turce*”. Raporturile dintre cele două state erau de alianță, fără plata unui bir din partea hanatului, precum în cazul Țărilor Române. Hanatul din Crimeea a urmat în secolele XVI-XVII o politică externă practic independentă, intrând în alianțe fie cu Rusia moscovită, fie cu Polonia, reușind astfel să-și păstreze un statut de independență *de facto*. Hanatul din Crimeea a devenit sursa principală de sclavi a Imperiului Otoman, fiindcă tătarii prădau în stepele de la nordul peninsulei, precum și în Rusia, Moldova și Polonia. Din cauza pustiirii provocate de raidurile tătarilor din Crimeea, partea de sud-est a Poloniei, inclusiv cea în care se afla atunci Kievul, a căpătat **denumirea de „Ucraina”, care se referă la o regiune tampon între Polonia, hanatul din Crimeea și Rusia moscovită**. Ca răspuns la aceste atacuri neîncetate ale tătarilor, populația locală s-a organizat sub forma cetelor de cazaci, care au desfășurat raiduri contra tătarilor din Crimeea, sub conducerea hatmanilor.

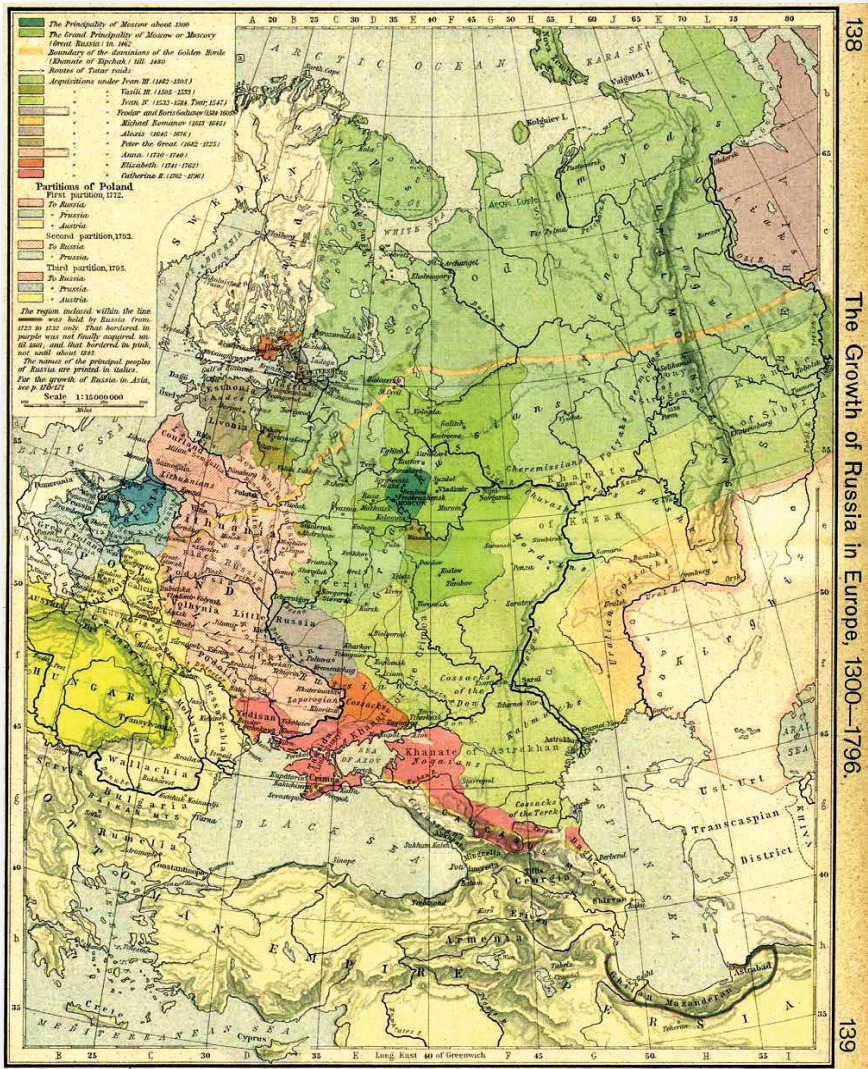
Contrar afirmațiilor istoricilor ruși și sovietici menite a justifica cucerirea Crimeii și deportarea tătarilor, hanatul nu a fost un stat parazitar care s-a întreținut doar din prăzi, ci un stat cu o organizare administrativă bine definită și cu viață urbană dezvoltată. Pe lângă noua capitală Bahçesaray fondată la începutul secolului al XVI-lea, în Crimeea mai existau centre urbane precum Gözleve (Evpatoria), Karasu Bazaar, Akmeçet (Simferopol). În secolul al XVI-lea a apărut și o literatură tătară (istoriografie, poezie).

După acceptarea vasalității față de Imperiul Otoman, Mengli Giray s-a confruntat cu atacurile tătarilor din Hoarda de Aur, până

la dispariția acesteia în 1502 și a stabilit o alianță cu statul rus de la Moscova împotriva Poloniei. Conjunctura favorabilă i-a permis urmașului său Mehmed I Giray (1515-1523) să încerce reconstituirea Hoardei de Aur, dar cu centrul în Crimeea. După unele opinii, în timpul domniei lui Mehmed I Giray, hanatul a fost practic un stat independent față de Imperiul Otoman. Sultanii otomani le-au permis hanilor tătari să perceapă ei tribut din Rusia și Polonia (țarii Rusiei au plătit acest tribut până în 1700), dar au acționat și pentru limitarea puterii hanatului care în unele situații s-a opus extinderii dominației otomane dincolo de Marea de Azov. Pe de altă parte, hanatul a fost timp de două secole o pavăză contra expansiunii rusești spre sud, până când declinul puterii otomane a permis Rusiei să treacă la ofensivă.

Expansiunea Rusiei în direcția Mării Negre

Strategia pe termen lung concepută de Petru I cel Mare (1682-1725) de transformare a Rusiei într-o putere maritimă a avut ca una dintre direcții expansiunea spre Marea Neagră. Ea a început în timpul războiului din 1686-1700. În 1696, Rusia a reușit să ocupe prima poziție pe malul Mării de Azov, la Taganrog. Prin tratatul de pace de la Constantinopol din 13 iulie 1700, Rusiei i-au fost recunoscute cuceririle din regiunea Mării de Azov, dar strâmtoarea Kerç a rămas în posesia Imperiului Otoman. Slăbirea puterii otomane i-a determinat pe hani să amelioreze relațiile cu Rusia, care în timpul țarinei Ecaterina II (1762-1796) a făcut pregătiri pentru anexarea Crimeii prin fortificarea frontierei.

William R. Shephred, The Growth of Russia in Europe, 1300 – 1796, *Historical Atlas* 1911, Public domain, Wikimedia Commons https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c0/Map_of_the_growth_of_Russia_in_the_14th_-_18th_centuries.jpg

Războiul din 1768-1774 a fost evenimentul care a introdus o nouă schimbare majoră în istoria peninsulei. Rusia a stimulat dorința unora dintre clanurile tătare (nogaii) de a avea un stat independent față de Imperiul Otoman. În 1770, șeful acestora, Can Mambet Bey, a semnat un tratat de alianță cu Rusia. Cum teritoriul controlat de el se afla între pozițiile armatelor otomană și tătară, între Nistru și Nipru, Rusia a dobândit un avantaj strategic care i-a permis invadarea Crimeii în primăvara anului 1771 pe la Perekop. Ecaterina II le-a promis tătarilor că le va restitui independența prin scoaterea de sub jugul otoman. La 13 iulie 1771, hanul Selim Giray a capitulat, iar în noiembrie 1771 o delegație tătară a semnat la Sankt Petersburg un acord pentru constituirea unui stat tătar independent sub protecția Rusiei. În noiembrie 1772, la Karasu Bazaar s-a semnat tratatul care prevedea alianța și prietenia eternă între Rusia și statul tătar din Crimeea. El a fost ratificat și de Imperiul Otoman prin tratatul de la Küçük Kaynargi din 21 iulie 1774, care a pus capăt războiului ruso-austro-otoman și care i-a dat Rusiei controlul asupra strâmtorii Kerç.

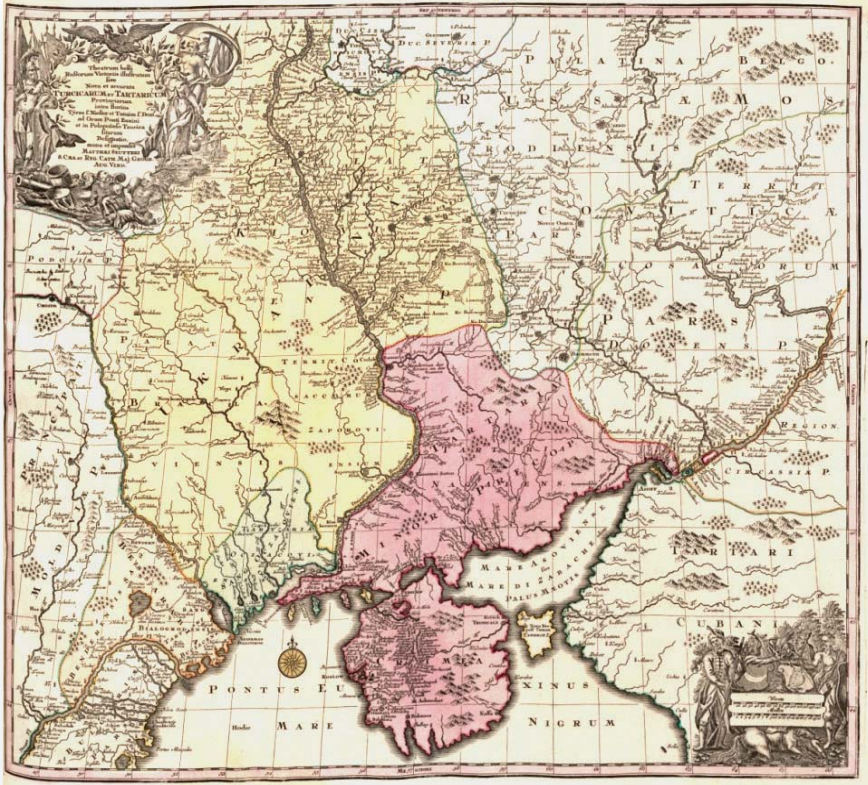
Independența tătarilor din Crimeea nu a durat decât câțiva ani. Hanul Devlet, care nu a recunoscut tratatul, a încercat să obțină sprijinul Imperiului Otoman pentru a reveni sub dominația acestuia, iar drept consecință, armata Ecaterinei II a invadat din nou Crimeea în noiembrie 1776, punându-l han pe Şahin Giray, un filo-rus care a permis și instalarea de coloniști ruși în peninsulă. Politica sa a provocat revolta populației și reacția Imperiului Otoman, care a trimis o flotă, înfrântă însă de navele ruse în mai multe bătălii între martie-octombrie 1778. Şahin Giray a fost recunoscut ca han și de către Imperiul Otoman printr-o convenție de la începutul anului 1779, care garanta că nu se va mai interveni în Crimeea. În schimb, populația continua să fie nemulțumită și a declanșat noi revolte contra lui Şahin Giray în 1781-1782. O parte din armata acestuia s-a aliat cu rebelii, iar hanul s-a refugiat la ruși, care l-au reinstalat în octombrie 1782. A urmat anexarea la Imperiul Rusiei prin proclamația din 19 aprilie 1783, peninsula devenind, prin ucazul din 17 februarie 1784, provincia („oblast”) Taurida.

Ucraina

Teritoriul ocupat de Rusia la 1700

Ucraina și teritoriul anexat de Rusia în 1700, Matthaeus Seutter, *Theatrum belli Russorum Victoriis illustratum sive Nova et accurata Turcicarum Et Tartaricum Provinciarum intra fluvios Tÿras s. Niester et Tanaim s. Don, ad Oram Ponti Euxini et in Peloponneso Taurica sitarum Designatio*, Augsburg, circa 1744, München, Bayerische Staatsbibliothek -- 2 Mapp. 168-2, https://api.digitale-sammlungen.de/iiif/image/v2/bsb00109470_00002/full/full/0/default.jpg

RĂZBOIUL CRIMEII ȘI CONGRESUL DE PACE DE LA PARIS (1853 - 1856)

Coaliția puterilor occidentale împotriva Imperiului Rus

Elementul care a transformat Peninsula Crimeea într-o regiune importantă din punct de vedere geopolitic a fost întemeierea portului Sevastopol în anul 1783, de către un ofițer scoțian aflat în slujba Rusiei, contraamiralul Thomas Mackenzie (1740-1786), care a intuit valoarea strategică a golfului.

Cu timpul, Sevastopolul a devenit cel mai important oraș al peninsulei, iar fortăreața s-a extins, dovedindu-și importanța în conflictele ruso-otomane care s-au succedat: războiul din anii 1787-1792, care a stabilit pe Nistru frontiera Rusiei cu Imperiul Otoman; războiul din anii 1806-1812, încheiat prin pacea de la București (16/28 mai 1812), când regiunea dintre Prut și Nistru, ulterior denumită Basarabia, a trecut în componența Rusiei; și, în fine, războiul ruso-otoman din anii 1828-1829, când – prin pacea de la Adrianopol (2/14 septembrie 1829) – s-a instaurat protectoratul Rusiei asupra Principatelor Dunărene, Moldova și Țara Românească.

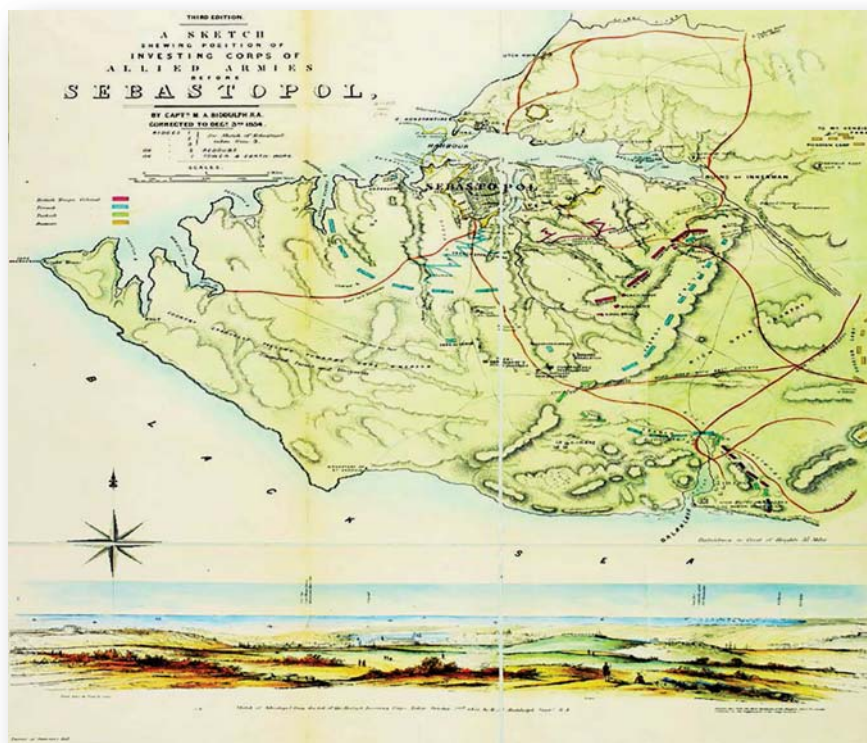
Izbucnirea revoluțiilor din primăvara anului 1848 în Imperiul Habsburgic și înăbușirea lor grație ajutorului militar necondiționat pe care împăratul de la Viena l-a primit de la țarul Nicolae I, l-a condus pe cel din urmă la convingerea că a venit vremea unui ultim efort pentru ca Poarta Otomană, aflată în pragul prăbușirii, să fie definitiv anihilată de Rusia, iar strâmtoarele Mării Negre, Bosforul și Dardanelele, să treacă în stăpânirea acesteia. Marile puteri occidentale, datorită relațiilor economice și financiare avantajoase cu Poarta, nu erau dispuse să accepte împărțirea Imperiului

Otoman – „*omul bolnav de pe Bosfor*” – dorită de Rusia. În egală măsură, posibilitatea pierderii Rusiei ca principal actor în regiune constituia o amenințare geopolitică reală la adresa intereselor strategice occidentale, mai ales britanice. În felul acesta s-a ajuns la declanșarea Războiului Crimeii, numit după zona în care s-au desfășurat principalele operațiuni militare.

Inițial, elementul declanșator l-a constituit cererea Rusiei adresată Porții Otomane de a i se recunoaște drepturile asupra Locurilor Sfinte de la Ierusalim. Refuzul Porții a oferit Rusiei pretextul ca în iulie 1853 să-și trimită armata peste Prut și să ocupe Principatele Dunărene, Moldova și Țara Românească, drept gaj până când Poarta Otomană se va decide „*să respecte tratatele*”. Reacția Porții a fost trimiterea la Sankt Petersburg a unui ultimatum la 29 septembrie 1853, în care se cerea evacuarea Principatelor în termen de 15 zile, iar la 16 octombrie a fost anunțată declarația de război a sultanului împotriva Rusiei.

La sfârșitul lui octombrie o armată otomană a trecut Dunărea și i-a învins pe ruși la Oltenița (4 noiembrie). Răspunsul Rusiei a venit în scurtă vreme: la 30 noiembrie 1853, flota rusă a scufundat flota otomană în bătălia de la Sinope, un port aflat pe țărmul sudic al Mării Negre.

În fața perspectivei ca Rusia să provoace o înfrângere decisivă Imperiului Otoman și să domine singură și definitiv Marea Neagră și Strâmtoarele, amenințând apoi preeminența britanicilor din Mediterana, reacția puterilor occidentale nu a întârziat: la 12 martie 1854, la Constantinopol, ambasadorii Marii Britanii și Franței au semnat un tratat de alianță cu Poarta Otomană, tratat ce prevedea trimiterea unor armate în sprijinul otomanilor care luptau la Dunăre. La 18 martie, puterile aliate au dat un ultimatum țarului, cerându-i să-și retragă trupele din Principatele Dunărene. La 27 martie 1854, Marea Britanie și Franța au declarat război Rusiei; era primul război european de la Napoleon I încoace. Alianții și-au definit țelurile politice la 10 aprilie 1854: apărarea integrității Imperiului Otoman și a echilibrului european.

M. A. Biddulph, *A sketch of shewing position of investing corps of allied armies before Sebastopol, 1854*, prin bunăvoința revistei *Historia*.

Aliații au hotărât să lovească cea mai importantă zonă strategică rusească de pe țărmul Mării Negre: peninsula Crimeea. La 12 septembrie 1854, aliații – 50.000 de militari francezi, englezi și otomani – au debarcat în golful Eupatoria, la nord de Sevastopol, marele arsenal al armatei ruse, pe care l-au supus unui îndelungat asediu. Acesta a fost de fapt elementul esențial al războiului.

La 9 septembrie 1855 rușii au trebuit să abandoneze fortăreața după un asediu de 349 de zile; două sute de mii de militari din ambele tabere și-au pierdut viața în acest război. Înfrângerea suferită de Rusia a pus în evidență situația înapoiată a imperiului și necesitatea de a trece la o epocă a reformelor modernizatoare.

Prevederile Congresului de Pace de la Paris

În urma înfrângerii Rusiei a fost convocat Congresul de Pace de la Paris, care s-a desfășurat în perioada 25 februarie – 30 martie 1856, având ca obiectiv reșezarea balanței de putere în zona Mării Negre.

Deciziile păcii au dat o puternică lovitură expansionismului rusesc în regiunea pontică. Interesele marilor puteri implicate, îndeosebi Marea Britanie, au vizat reducerea capacității Rusiei de a amenința direct Imperiul Otoman, diminuarea potențialului rusesc de a amenința Mediterana, precum și zădărnicierea ambițiilor ruse de a modifica balanța de putere pe axa Marea Neagră-Balcani. În acest sens congresul de pace a decis: neutralizarea Mării Negre, interzicându-se prezența militară a Rusiei în zonă, cu excepția unor nave mici destinate pazei de coastă, internaționalizarea cursului Dunării prin instituirea unei Comisii Europene și îndepărtarea tuturor piedicilor în circulația navelor comerciale; de asemenea, s-a „rectificat” frontiera Imperiului Rus cu Poarta prin cedarea către Moldova a trei județe din sudul Basarabiei. Deși Rusia păstra cetățile din Crimeea, interzicerea dreptului de a le reconstrui și de a mai deține o flotă de război în zonă, au avut un impact major asupra statutului de mare putere revendicat de secole de Imperiul Rus.

Ratificarea tratatului a avut loc la 27 aprilie 1856. Cu acest prilej s-a semnat un tratat între Franța, Marea Britanie și Austria prin care cele trei puteri garantau integritatea și independența Imperiului Otoman și anunțau că orice încălcare a prevederilor tratatului de pace va fi considerată motiv pentru un nou război.

Pentru toată lumea a fost însă clar că Rusia nu se va împăca niciodată cu prevederile Congresului de Pace de la Paris și că noul țar Alexandru al II-lea își va dedica toată viața ștergerii rușinii suferite de Rusia: pierderea celor trei județe din sudul Basarabiei care îi asigurau accesul la Gurile Dunării și demilitarizarea Mării Negre. În felul acesta însă, Marea Britanie și-a consolidat preeminența în Marea Mediterană și a menținut Imperiul Otoman ca o contrapondere a Rusiei în Marea Neagră.

Roger Fenton, *Camp of the 4th Dragoons, convivial party, French and English*, 1855, prin bunăvoința revistei *Historia*

CRIMEEA ÎNTRE ANII 1871 – 1921

Revanșa Imperiului Rus asupra Porții Otomane

Înfrângerea Franței în războiul franco-prusac din 1870-1871 și ruperea echilibrului european de forțe prin proclamarea Imperiului German (18 ianuarie 1871), a permis Rusiei să obțină la Conferința ambasadurilor de la Londra, la 13 martie 1871, anularea clauzelor privind neutralizarea și demilitarizarea Mării Negre, o mare victorie diplomatică. Fortificațiile din Crimeea au fost rapid refăcute și în curând a fost construită o puternică flotă de război rusească a Mării Negre.

Criza orientală izbucnită în vara anului 1875 prin răscoala creștinilor din provinciile Bosnia-Herțegovina și apoi din Bulgaria a oferit Imperiului Rus pretextul pentru un nou război cu Imperiul Otoman (1877-1878). Rușii au învins după lupte grele, în care au trebuit să solicite ajutorul armatei române pentru asediul de la Plevna, care s-a predat la 10 decembrie 1877. Congresul de Pace de la Berlin (13 iunie – 13 iulie 1878) a dat satisfacție Rusiei căreia i-au fost retrocedate cele trei județe din sudul Basarabiei, iar României i-a fost recunoscută condiționat independența și i-a fost alipită provincia Dobrogea (plus Insula Șerpilor), care a schimbat decisiv viața economică a țării. Rusia revenea astfel ca actor de prim rang în confruntările de putere din Marea Neagră.

Primul Război Mondial și situația Peninsulei Crimeea

Contradicțiile dintre marile puteri europene de la sfârșitul secolului al XIX-lea au dus la crearea treptată a două blocuri politico-militare antagonice: Puterile Centrale, reunind între anii 1879-1883, Germania, Austro-Ungaria, Italia și România, și Antanta, formată

prin alianța Franței cu Rusia și Marea Britanie. În aceste condiții Europa a ajuns în pragul unui nou război care a izbucnit în iulie-august 1914 în urma crizei diplomatice provocată de asasinarea moștenitorului Austro-Ungariei, arhiducele Franz Ferdinand, la Sarajevo, la 28 iunie 1914.

Pentru planurile de luptă ale ambelor tabere de mare importanță era opțiunea Imperiului Otoman, deținătorul celei mai importante poziții strategice europene: strâmtoarele Bosfor și Dardanele. La 2 august 1914, Imperiul Otoman a semnat o convenție de alianță cu Germania. La 24 septembrie 1914, amiralul german Wilhelm Souchon (1864-1946) a fost numit comandant al flotei otomane, iar la 27 octombrie ministrul otoman de război, Enver Pașa, i-a permis să treacă la acțiune în Marea Neagră și să organizeze bombardarea de pe nave a porturilor rusești. Țintele principale au fost portul Odesa, porturile din Crimeea – Sevastopol, Feodosia, Ialta – și Novorossiisk, la vest de munții Caucaz (29 octombrie 1914). Evenimentele au urmat cursul dorit de Germania: la 2 noiembrie Imperiul Rus a declarat război Porții Otomane, la 3 noiembrie britanicii au bombardat forturile strâmtoării Dardanele, iar la 11 noiembrie Poarta Otomană a declarat război puterilor Antantei.

Din cauza faptului că Strâmtoarele au intrat sub controlul Puterilor Centrale, aprovizionarea Rusiei de către aliații occidentali a rămas posibilă doar prin porturile din nord, de la Marea Albă, ruta cea mai anevoioasă, ceea ce a dus la prelungirea războiului, la înfrângeri suferite de armata rusă, cu toate consecințele ce au decurs de aici: izbucnirea revoluției ruse din martie 1917, detronarea țarului Nicolae al II-lea la 15 martie 1917, lovitura de stat bolșevică de la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, organizată cu sprijinul germanilor care urmăreau scoaterea Rusiei din război.

Un moment important în dinamica războiului l-a constituit refuzul guvernului bolșevic de a accepta condițiile Germaniei pentru încheierea păcii în cadrul negocierilor desfășurate la Brest Litovsk. În aceste condiții, la 18 februarie 1918, trupele germane au trecut

la acțiuni militare ofensive (operațiunea *Faustschlag* – lovitura de pumn) care în decurs de câteva săptămâni au dus la ocuparea Ucrainei și ulterior a Crimeii, operațiune facilitată de nemulțumirile populației față de regimul bolșevic. Tratatul de pace s-a semnat cu toate pretențiile Puterilor Centrale acceptate, la 3 martie 1918.

În acest context, Crimeea a avut o evoluție cu totul aparte. Tătarii din Crimeea care reprezentau o treime din populația zonei au urmărit obținerea autonomiei teritoriale și în acest sens au întemeiat în iunie 1917 un partid național, *Milli Firka* (partidul popular) care a editat ziare și s-a opus politicii interne a guvernului provizoriu. Arestarea liderilor Noman Çelebicihan și Sabarov, președinții comisariatului din Crimeea, a anulat orice posibilitate de colaborare cu puterea de la Petrograd (din 1915 numele capitalei Sankt Petersburg). La 23 decembrie 1917 s-a proclamat Republica Populară Crimeea – primul stat musulman laic, secular și democrat – în fruntea căreia a fost desemnat Noman Çelebicihan. În ianuarie 1918 trupele devotate bolșevicilor au invadat Crimeea, au abolit republica tătărească, iar Noman Çelebicihan a fost executat la 23 februarie. În aprilie 1918 a avut loc ofensiva trupelor ucrainene în Crimeea conduse de generalul Petro (Piotr) Bolbocean (1885 – 1919) care în zilele de 22 – 25 aprilie a luat în stăpânire orașele Djankoi, Simferopol și Bahcisarai. A urmat la 28 aprilie intrarea trupelor germane conduse de generalul Robert Kosch. Germanii au ocupat peninsula Crimeea și au stăpânit-o până la semnarea armistițiului de la Compiègne, la 11 noiembrie 1918, după care au evacuat zona. Ulterior, în războiul civil din Rusia, Crimeea a reprezentat ultimul bastion al Armatei Albe a generalului Piotr Wrangel. La 7 noiembrie 1920 Armata Roșie a intrat în forță în Crimeea. În vreme ce generalul Aleksandr Kutiepov a oprit pentru o vreme atacul, Wrangel a reușit să organizeze o operațiune de evacuare a partizanilor săi în cinci porturi de la Marea Neagră. 146.000 de oameni, dintre care 70.000 de militari, au fost îmbarcați pe 126 de nave. Navele refugiaților au fost îndreptate spre porturi din Turcia, Bulgaria, Grecia, România și Iugoslavia.

Europa – Europe political divisions in 1919, Harta politică în 1919 (after the treaties of Brest-Litovsk and Versailles and before the treaties of Trianon, Riga, Karts and the establishment of en: Soviet Union and the republics of Ireland and Turkey) published by London Geographical Institute, 6 October 2010, Public domain Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Europe_map_1919_cropped.JPG

STATUTUL PENINSULEI CRIMEEA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ ȘI EVOLUȚIILE DIN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Mutațiile politice și sociale determinate de Revoluția Rusă din 1917 au antrenat un statut incert pentru Peninsula Crimeea, confruntată cu diferite forme politico-statale în primii ani post-revoluționari. Treptat, însă, s-a conturat posibilitatea creării unei republici autonome a Crimeii. Proiectul s-a concretizat la 18 octombrie 1921 când, printr-un decret al Comitetului Executiv Central al Rusiei și al Consiliului Comisarilor Poporului, a fost creată Republica Autonomă Sovietică Socialistă Crimeea, cu capitala la Simferopol. Parte a Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse (RSFSR), noua entitate statală a beneficiat de o constituție proprie, adoptată la 10 noiembrie 1921, care introducea o serie de elemente identitare precum simboluri de stat, cetățenia și două limbi oficiale, rusa și tătara.

Natura noii entități statale a antrenat, pe lângă transformări la nivel politic și social, o reconfigurare a interesului sovietic față de această regiune ca zonă de vilegiatură. Au fost deschise case de odihnă, clinici și sanatorii, destinate cu precădere cetățenilor sovietici, adesea amplasate în clădiri cu o însemnată rezonanță istorică. Printre cele mai importante figura Palatul Livadia, reședință de vară a familiei imperiale ruse amplasată pe coasta sudică a Peninsulei Crimeea, transformat în anii interbelici în casă de odihnă pentru comisarii politici și familiile acestora. O altă clădire cu o bogată încărcătură simbolică, Palatul Massandra, a fost transformată în sanatoriu pentru bolnavii de tuberculoză.

Maximilian Dörrbecker, *Map of the Crimea*, 2014, (*Harta Crimeii*, 2014) Public domain, Wikimedia Commons https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/63/Map_of_the_Crimea.

Dinamici ale politicii minorităților

Un demers important inițiat de autoritățile sovietice a fost recunoașterea tătarilor și karaiților din Crimeea ca naționalități autohtone. Acest demers a fost dublat de politica de indigenizare practică de puterea sovietică, prin care se urmărea armonizarea dialogului dintre centru și periferie, dintre autoritățile sovietice și cetățenii republicilor naționale, cu scopul angrenării populațiilor autohtone în amplul construct sovietic. Un element esențial în acest sens a fost stimularea procesului de modernizare și emancipare a minorităților naționale, reprezentanți ai acestora fiind numiți în funcții publice importante. Totodată, au fost susținute educația și publicațiile în limbile minorităților. Dinamica compoziției etnice a peninsulei a fost reglementată prin configurarea, în cadrul noii structuri statale, a unor diviziuni administrative (districte naționale și consilii sătești) corespunzătoare distribuției teritoriale a grupurilor etnice minoritare.

Pe acest fundal argumentativ, populația tătară, deși minoritară în acea perioadă în structura etnică a Crimeii, a beneficiat de un loc semnificativ în ecuația politică a nou înființatei republici. S-au conturat astfel pârgھیile necesare pentru ca elementul tătar să devină vizibil la nivelul structurilor instituționale, obținându-se chiar adoptarea limbii tătare ca limbă oficială, alături de rusă.

Un alt fenomen sugestiv pentru poziția și rolul minorității tătare în cadrul noii entități statale din acea perioadă a fost trecerea de la alfabetul arab la cellatin. În ciuda unor politici favorabile minorităților etnice, numărul populației tătare din Peninsula Crimeea a cunoscut o scădere constantă după încorporarea sa în structura statală sovietică. Această tendință s-a manifestat pe întreaga perioadă interbelică, în contrapondere cu creșterea numărului populației ruse. Conform datelor obținute în urma recensământului realizat în 1926, componența etnică a Peninsulei Crimeea indica o majoritate rusă, cu un procent ce se ridică la aproximativ 40% (300 000 persoane), în timp ce populația tătară reprezenta aproximativ 25% (180 000 persoane). Dinamica structurii etnice a urmat coordonate similare pe parcursul următorului deceniu, cu o sensibilă diminuare a ponderii populației tătare, care la recensământul din 1937 atingea un procent de aproximativ 20% din componența etnică a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Crimeea.

Politica minoritară sovietică a vizat, în perioada interbelică, și populația evreiască din Peninsula Crimeea. Lipsită, în urma Revoluției Ruse și, mai apoi, a procesului de naționalizare, de bazele economice tradiționale, minoritatea evreiască a fost supusă unui proces de sovietizare prin implicarea în activități agricole, în detrimentul celor considerate „burgheze”, precum comerțul sau finanțele. Pentru atingerea acestui obiectiv, autoritățile sovietice au instrumentat strategia de organizare administrativ-teritorială, lansându-se ideea creării unei entități teritoriale autonome a acestei minorități în Crimeea. Proiectul a constat în translocarea populației în zone slab dezvoltate, dar care beneficiau de condiții favorabile agriculturii, pentru a da naștere unor colonii agricole evreiești. Beneficiind și de susținerea diverselor organizații sioniste, fenomenul emigrației evreiești în Peninsula Crimeea s-a amplificat treptat, ajungându-se la mijlocul anilor 1920 la un număr de

20 de colonii agricole. După crearea unor raioane naționale evreiești, precum cele din Fraïdorf și Larindorf, s-a produs un declin al prezenței populației evreiești în peninsulă, fenomen determinat, pe de o parte, de încetarea sprijinului oferit de organizațiile sioniste internaționale, iar pe de altă parte, de emigrarea populației evreiești cu precădere în Regiunea Autonomă Evreiască/RAE¹.

Evoluții politico-militare în perioada războiului

La 25 ani de la crearea ca entitate politică autonomă, în cadrul Congresului al VIII-lea Extraordinar al Sovietelor din URSS din 5 decembrie 1936, s-a decis schimbarea denumirii acestei formațiuni statale în Republica Sovietică Autonomă Crimeea. Constructul conceput de puterea sovietică s-a destabilizat însă odată cu declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial. Ocupația germană a Crimeii, urmată de recâștigarea controlului asupra peninsulei de către Armata Roșie, a antrenat un proces de reconfigurare a statutului politic al acestei regiuni autonome, și implicit, a liniei politice practicate de autoritățile centrale sovietice în materie de minorități.

În perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, confruntarea dintre puterile Axei și Aliați a avut în zona Crimeii o puternică miză, cucerirea și respectiv, apărarea acesteia, constituind un important obiectiv pentru ambele tabere. Dacă la început Peninsula Crimeea nu a reprezentat o prioritate pentru planurile militar-strategice ale Wehrmachtului, odată cu înaintarea armatei germane, cu dificultățile apărute în menținerea unui ritm de luptă constant și a aprovizionării pe termen lung cu combustibil, Hitler și-a îndreptat atenția către Caucaz și rezervele inepuizabile de petrol existente în această regiune. Acesta a înțeles importanța acestei zone în dinamica militară și economică a războiului. Următorul pas în planurile de război germane a fost, pe lângă cucerirea și ocuparea

¹Fondată la 7 mai 1934, RAE a fost un proiect specific politicii staliniste a naționalităților, prin care se urmărea atribuirea unui teritoriu determinat fiecărui grup național, astfel încât să se poată dezvolta într-o manieră independentă. RAE a fost concepută pentru a oferi populației evreiești un cadru atractiv pentru stabilirea într-o anumită parte a Uniunii Sovietice. Proiectul nu a beneficiat de succesul dorit, numărul evreilor care au ales să emigreze în această regiune rămânând unul modest.

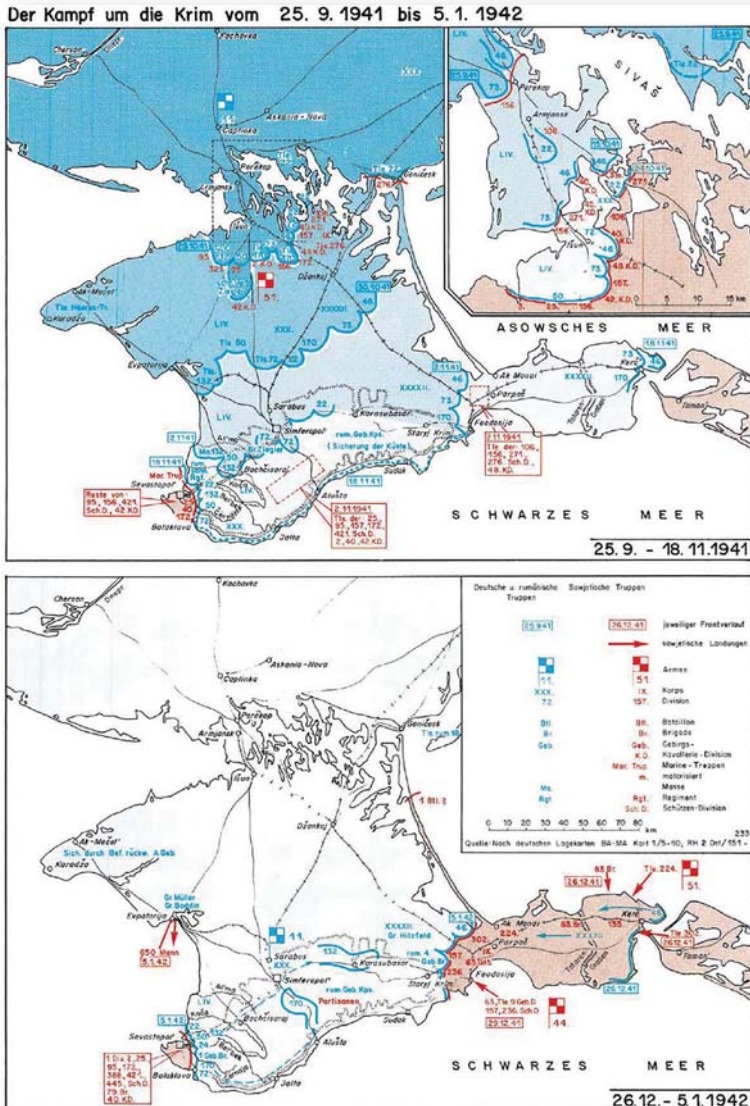
Moscovei, și cucerirea zonelor petrolifere din Caucaz, care ar fi asigurat aprovizionarea pe termen lung a trupelor germane și ar fi extins dominația Reichului și asupra teritoriilor din Asia.

Operațiuni militare în Peninsula Crimeea. Transformarea regiunii din „lac german” în „lac rusesc”

La 10 noiembrie 1941, forțele militare aliate germano-române au pornit o ofensivă masivă împotriva forțelor sovietice, reușind, până la 4 iulie 1942, să cucerească Sevastopolul. Căderea acestei redute importante și ocuparea Crimeii au creat condiții favorabile realizării obiectivelor germane, prin desfășurarea ofensivei ulterioare spre zona Caucazului. Pentru sovietici, pierderea Crimeii a destabilizat situația întregului front de apărare, în timp ce flota maritimă sovietică a fost, practic, imobilizată. Bazinul Mării Negre era dominat clar de către Germania, care o transformase în „lac german”. Marina germană a împânzit zona cu submarine și nave de mic tonaj pentru supraveghere, dar și cu scop de alimentare pe mare cu diverse produse – hrană, combustibil, armament.

Recucerirea orașului Rostov, de către trupele Axei, la 23 iulie 1942, l-a impulsionat pe Hitler să încerce o nouă strategie, care s-a dovedit riscantă și nereușită: să cucerească simultan Stalingradul și zona petroliferă caucaziană. Risipirea forțelor umane și materiale pe două fronturi, atât de greu accesibile, a provocat înfrângerile dezastruoase de la Stalingrad (septembrie 1942-februarie 1943) și apoi la Kursk (iulie-august 1943). În pofida acestor înfrângeri, importanța strategică a Crimeii l-a determinat pe liderul german să mențină controlul asupra regiunii, prin întărirea capului de pod de la Kuban, cu ajutorul trupelor româno-germane. Operațiile militare reușite ale Armatei Roșii din vara și toamna anului 1943 au obligat însă trupele Axei să se retragă și să se concentreze în Crimeea, dispunându-se în defensivă pe litoralul Mării Negre. Atât pentru germani cât și pentru sovietici, Peninsula Crimeea reprezenta principalul obiectiv strategic în efortul de stăpânire a arealului pontic, în timp ce portul Sevastopol facilita controlul maritim și aerian asupra inamicului și asigura baza logistică proprie. Amiralul german Karl Dönitz considera că cei care dețineau portul Sevastopol puteau controla și modifica fundamental situația maritimă din Marea Neagră, precum și pe aceea de pe coasta de nord, mai ales în bazinul vestic, în

direcția Strâmtoarelor, lucru de care depindea aprovizionarea în Marea Egee. **Bătălia pentru Crimeea a fost, așadar, pentru ambele tabere, bătălia pentru stăpânirea Mării Negre.**

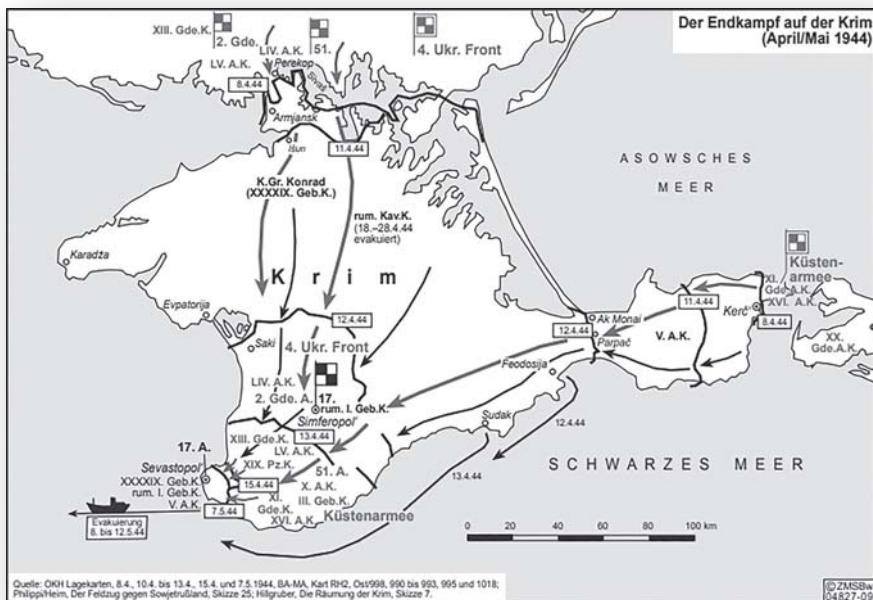
Lupta pentru Crimeea de la 25.09.1941 până la 05.01.1942, prin bunăvoința Centrului pentru istorie militară și studii sociale al Bundeswehr-ului (Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr), Potsdam, Germania.

Un alt motiv al menținerii ocupației germane în Peninsula Crimeea a fost de ordin politic și strategic și era legat direct de eventuala intervenție a Turciei în război, în calitate de beneficiară a Convenției de la Montreux. Aliații doreau ca teritoriul Turciei și, în special, strâmtoarele să fie folosite ca baze militare și de atac împotriva României și Bulgariei, în timp ce Hitler dorea menținerea neutralității Turciei, tocmai pentru a preîntâmpina aceste acțiuni. În opinia sa, părăsirea Crimeii ar fi avut un impact negativ atât asupra Turciei, cât și asupra Bulgariei, și ar fi determinat schimbarea statutului de neutralitate al Turciei.

Evoluția raportului de forțe pe teatrele de operații, în favoarea Aliaților, în special raidurile de bombardament aerian din august 1943 și din aprilie-august 1944 asupra zonelor petrolifere din Valea Prahovei, dar și situația disperată a unităților germane și românești, încercuite din Peninsula Crimeea, au determinat, într-un târziu, retragerea acestora, la ordinul lui Hitler.

Operația de evacuare a peste 60 000 de militari români și germani a început la 12 aprilie 1944, și s-a desfășurat în trei etape, până în luna mai 1944, sub coordonarea Comandamentului „Amiral Marea Neagră”. Abandonarea Sevastopolului s-a realizat în ultima fază, el fiind menținut sub control german, ca un important avanpost, pentru livrarea și aprovizionarea de materiale strategice, în special din Turcia.

Redobândirea Crimeii și a Sevastopolului de către Armata Roșie a adus, din nou, supremația Uniunii Sovietice asupra Mării Negre. Flota navală sovietică a trecut astfel, la operații întrunite în bazinul nord-estic, reușind să blocheze sau să diminueze considerabil orice activități ale flotilei și submarinelor germane și românești. Până la sfârșitul anului 1944, Marea Neagră se transforma, din nou, în „lac rusec”.

Sfârșitul luptei pentru Crimeea (aprilie/mai 1944), prin bunăvoința Centrului pentru istorie militară și studii sociale al Bundeswehr-ului (Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr), Potsdam, Germania.

În ceea ce privește populația din republicile unionale sovietice din Crimeea și Caucaz – în special Azerbaidjan, Armenia și Georgia – aceasta a fost înrolată în unitățile Armatei Roșii. O parte a populației musulmane, atât din regiunea Caucazului, cât și din zona centrală a Asiei, a preferat să se înroleze în armata germană, animată de sentimente anti-sovietice și dornică să-și recâștige independența. Hitler a încurajat de la bun început aceste tendințe, cu ajutorul populației alogene, sperând să poată intra mai ușor în posesia petrolului și să atragă, totodată, Turcia de partea Axei. Această alegere va avea, după război, repercusiuni dramatice pentru întregi colectivități umane, acestea fiind supuse de către autoritățile sovietice, dornice de răzbunare, unei politici de deportare și colonizare forțată, în zone îndepărtate din Asia Mijlocie.

Peninsula Crimeea a jucat, așadar, ca și în trecut, și în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, rolul unui important

pion geostrategic și geopolitic pentru ambele tabere beligerante. Cucerirea și stăpânirea Crimeii însemna dobândirea supremației în Marea Neagră și implicit, asigurarea unei rute mai scurte și mai sigure de aprovizionare a unităților combatante din zonă, dar și accesul direct spre cucerirea și exploatarea rezervelor uriașe de petrol și gaze naturale din zona Caucazului. Nicio operație militară de anvergură nu putea fi dusă la bun sfârșit fără a avea în stăpânire Crimeea.

STATUTUL CRIMEII ÎN PERIOADA RĂZBOIULUI RECE

Crimeea postbelică

Odată cu restabilirea controlului sovietic asupra Peninsulei Crimeea, la 11 mai 1944 Stalin a ordonat deportarea tătarilor în Asia Centrală și Siberia, acuzând întreaga populație de colaborare cu ocupația nazistă. La 4 iulie 1944 liderul de la Kremlin era informat despre finalizarea operațiunii de relocare a tătarilor crimeeni. În atare circumstanțe, unul dintre motivele pentru care a fost înființată Republica Autonomă Sovietică Socialistă Crimeea a încetat să mai existe. Prin urmare, la 30 iunie 1945, după încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial, Crimeea a încetat să mai fie republică autonomă în cadrul URSS/Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, fiind transformată într-o regiune în componența Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse (RSFSR). Numărul mare de morți din timpul războiului, precum și deportarea tătarilor din 1944, a dus la o scădere bruscă a populației în peninsulă. În același timp, economia peninsulei fusese puternic afectată de distrugerile cauzate de război, iar pentru refacerea ei era nevoie de forță de muncă. În aceste condiții, conducerea de la Moscova a decis strămutarea unui număr mare de locuitori ai regiunilor sudice din Rusia (Voronej, Kursk, Rostov și Povolgia). Noii colonizatori s-au stabilit pe locul așezărilor tătare din vecinătatea orașelor Alușta, Ialta, Sudak și Bahcisarai. Deși politica de relocare a presupus oferirea de beneficii și subvenții colonizatorilor, situația din Crimeea rămânea la fel de dezastruoasă. Clima dificilă din stepa peninsulei, lipsa surselor de apă, precum și necunoașterea particularităților agriculturii locale de către noii veniți au dus la eșecul total al acestei politici. De remarcat că unele ramuri ale agriculturii, precum cultivarea tutunului, a viței de vie și a porumbului, dezvoltate anterior de tătari, greci și armeni, au fost

complet abandonate, iar criza alimentară și lipsa apei înrăutățea și mai mult situația economică și socială din Crimeea.

Transferul Crimeii către Republica Sovietică Socialistă Ucraineană (RSSU)

La 19 februarie 1954, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a emis un decret de transfer al Crimeii către RSS Ucraineană. Potrivit documentului, la baza deciziei au stat următoarele rațiuni: „*economia comună și proximitatea teritorială*”.

Luarea acestei decizii a fost precedată de câteva evenimente ce merită a fi menționate. Astfel, în octombrie 1953, proaspătul prim-secretar al Comitetului Central al PCUS/Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, Nikita Sergheevici Hrușciov, a efectuat o vizită secretă în Crimeea, pentru a evalua situația reală din peninsulă. La începutul anului 1954, conducerii PCUS i-a fost prezentat un dosar privind „*Starea agriculturii din regiunea Crimeea*”, ce conținea informații prin care situația din 1954 era comparată cu cea din 1940. Potrivit rapoartelor din dosar „*în 1954 suprafața agricolă în Crimeea a scăzut cu 70 mii de hectare în comparație cu suprafețele cultivate în 1940. Doar 40,9 mii hectare de teren beneficiau de irigare, iar din cele 30 de colhozuri, doar 3 au reușit să-și însămânțeze câmpurile și să adune recolta. Distrugerea fondului locativ este de aproximativ 50%*”.

Potrivit unor opinii, acest raport a oferit informațiile necesare pentru a argumenta nevoia de racordare rapidă a peninsulei, datorită poziției geografice, la infrastructura și logistica de care dispunea RSS Ucraineană, iar prin transferul Crimeii în componența Ucrainei Sovietice s-ar fi evitat un complicat proces birocratic, precum și eventualele impasuri și amânări ale eforturilor de reconectare a regiunii la economia unională.

La 25 ianuarie 1954, la Moscova are loc o ședință a Prezidiului Comitetului Central al PCUS, sub președinția șefului Consiliului de Miniștri, Gheorghii Malenkov. În cadrul ședinței se ia decizia finală de a transfera Crimeea către RSS Ucraineană. Singurul care s-a opus transferului a fost prim-secretarul Comitetului Regional din Crimeea al PCUS, Pavel Titov, care, în scurt timp, a fost eliberat din funcție

și transferat la Moscova, în calitate de vice-ministru al agriculturii din RSFSR. Ulterior, printr-un protocol secret s-a aprobat un proiect de decret, ce urma, la 19 februarie, să fie votat în unanimitate de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS.

La 26 aprilie, Sovietul Suprem al URSS a aprobat decretul prin legea „Cu privire la transferul regiunii Crimeea din componența RSFSR în componența RSS Ucraineană” și a hotărât amendarea articolelor 22 și 23 din Constituția URSS - regiunea Crimeea a fost exclusă de pe lista unităților administrative ale RSFSR (art. 22) și inclusă în lista unităților administrative ale RSS Ucrainene (art. 23). Decretul din 19 februarie și legea din 26 aprilie au fost semnate de președintele Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, Kliment Vorosîlov.

Decree of the Supreme Council of the USSR, 19 February 1954 (Decretul din 19 februarie 1954 privind transferul Crimeii către RSS Ucraineană, 9 martie 1954), *Vedomosti*, Public domain, Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_transfer_of_Crimea.jpg

Părerile privind decizia de transfer a Crimeii către Ucraina sunt împărțite. Pe de o parte, istoriografia rusă, în special cea de după 2014, susține că transferul s-a efectuat în mod abuziv, la inițiativa personală a lui Nikita Hrușciiov (de origine ucraineană). Teza este susținută și de discursul oficial de la Kremlin, reprezentând unul din pilonii fundamentali ai propagandei ruse privind explicarea anexării Crimeii în 2014.

O astfel de teză nu poate fi susținută din punct de vedere al realității istorice. Câteva argumente sunt cu deosebire importante:

- În anii 1953-1954 poziția lui Hrușciiov în cadrul aparatului de la Kremlin nu era atât de puternică. Scena politică de la Moscova era în continuare dominată de reprezentanții „gărzii staliniste” – Kliment Voroșilov, președintele Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, Gheorghi Malenkov președintele Consiliului de Miniștri și Lazăr Kaganovici, vice-președintele Consiliului de Miniștri. Prin urmare, nu se poate vorbi de decizia arbitrară a unei singure persoane.
- După înlăturarea lui Hrușciiov de la putere în 1964, nu s-a pus niciodată în discuție decizia privind revenirea Crimeii în componența RSFS Ruse, organizarea teritorială rămânând neschimbată.
- În perioada postbelică, redesenarea granițelor republicilor unionale era o practică la care conducerea sovietică a recurs în mod repetat. De subliniat că astfel de decizii se luau în cadrul unui stat puternic centralizat și era exclus ca decidenții de la Kremlin să fi prevăzut prăbușirea Uniunii Sovietice sau că aceste redesenări ar fi putut cauza, în viitor, dispute politice și conflicte militare.

Mult mai credibile sunt asumțiile potrivit cărora prin transferul Crimeii, Hrușciiov urmărea două obiective: în primul rând, schimbarea compoziției etnice a RSS Ucrainene, în direcția creșterii ponderii populației ruse, subminând astfel un eventual proces de dezvoltare a naționalismului ucrainean; în al doilea rând, obținerea

sprijinului nomenclurii ucrainene în lupta pentru putere cu gruparea rivală condusă de Gheorghii Malenkov.

Important de menționat că, în ceea ce privește problematica transferului Crimeii în componența RSS Ucrainene, statutul Sevastopolului a reprezentat o chestiune separată. În 1948 orașul Sevastopol a devenit subiect al RSFS Ruse, adică nu se mai subordona autorităților regionale din Crimeea, ci, direct, autorităților centrale republicane. Însă, acest statut special nu a fost fixat prin constituție, astfel încât, din punct de vedere legal, situația s-a dovedit a fi paradoxală. *De facto*, Sevastopolul a rămas în subordinea administrației regionale.

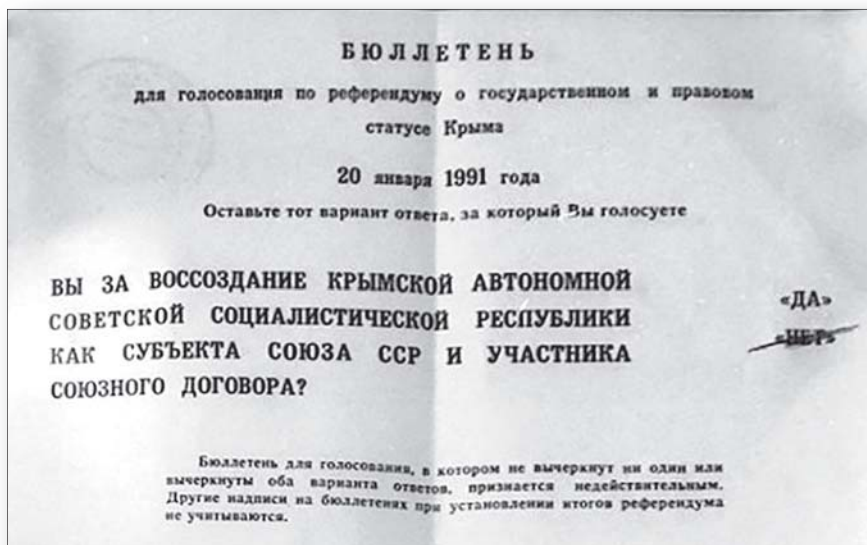
Decretul din 1954 privind transferul Crimeii către Ucraina sovietică nu conținea prevederi referitoare la statutul orașului Sevastopol, prin urmare, acesta a rămas în subordinea autorităților locale ucrainene. Ulterior au existat demersuri ale autorităților locale de a transforma orașul Sevastopol în oraș de importanță republicană, la fel ca orașul Kiev (cu subordonare directă autorităților centrale de la Kiev). Apartenența Sevastopolului la RSS Ucraineană a fost consemnată în Constituția URSS din 1978, orașului fiindu-i conferit același statut ca și capitalei – oraș de importanță republicană. Statutul Sevastopolului avea să devină subiect de dispută politică între Ucraina și Rusia la scurt timp după prăbușirea Uniunii Sovietice.

CRIMEEA DUPĂ SFÂRȘITUL RĂZBOIULUI RECE. CHESTIUNEA FLOTEI RUSE DE LA MAREA NEAGRĂ

Istoria Uniunii Sovietice de la finalul anilor '80 și începutul anilor '90 a fost marcată de un val de evenimente și mișcări centrifuge, care au culminat prin prăbușirea URSS în 1991. Situația din Crimeea nu a fost o excepție.

În 1989, Sovietul Suprem al Uniunii Sovietice a calificat deportarea tătarilor crimeeni drept o acțiune ilegală și criminală și a permis revenirea lor în Crimeea, fapt care a generat tensiuni interetnice în peninsulă.

În noiembrie 1990 a fost pusă în discuție problema restabilirii Republicii Autonome Sovietice Socialiste/RASS Crimeea, în calitate de subiect al Uniunii Sovietice și participant la semnarea noului Tratat Unional, propus în același an de Mihail Gorbaciov. În acest sens, autoritățile locale au organizat, la 20 ianuarie 1991, un referendum la care au participat 81,37% din populația cu drept de vot din Crimeea. 93,26% dintre votanți s-au exprimat în favoarea restabilirii RASS Crimeea. La 12 februarie 1991, Sovietul Suprem al RSS Ucrainene a adoptat Legea „Cu privire la restabilirea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Crimeea”, potrivit căreia *„Republica Socialistă Sovietică Autonomă Crimeea urma să fie restabilită în limitele teritoriale ale regiunii Crimeea și ca parte componentă a RSS Ucraineană”*. La 19 iunie 1991, amendamentul privind restabilirea republicii autonome era inclus în Constituția RSS Ucrainene.

Crimean Regional Soviet, *A ballot paper for the Crimean sovereignty referendum*, 20 January 1991 (Buletinul de vot pentru referendumul din 20 ianuarie 1991 cu următorul text: „Sunteți de acord cu restabilirea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Crimeea în calitate de subiect al Uniunii Sovietice și participant la semnarea noului Tratat Unional?”, Public domain, Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1991_Crimean_referendum_ballot.jpg

Tot în aceeași perioadă, în peninsulă a luat amploare mișcarea naționalistă rusă care milita pentru refacerea republicii autonome, subiect al Uniunii Sovietice, așa cum a fost în perioada interbelică. A fost creată „Mișcarea republicană a Crimeii”, care, în septembrie 1991, după eșuarea puciului din august și adoptarea Declarației de Independență de către Ucraina, a anunțat că urmărește două obiective: crearea unei republici independente în Crimeea și organizarea unui referendum privind statutul peninsulei. La 22 noiembrie, în Parlamentul Crimeii s-a discutat inițiativa de a înainta o adresare oficială către președintele URSS-ului, Mihail Gorbaciov, cu solicitarea de a anula decretul de la 19 februarie 1954, privind transferarea Crimeii în componența RSS Ucrainene. Inițiativa, însă, nu s-a materializat prin fapte concrete.

De remarcat că, la 1 decembrie 1991, a avut loc referendumul privind independența Republicii Ucrainiene. În ceea ce privește desfășurarea referendumului în Crimeea, la scrutin au participat 67,5% din populația cu drept de vot din peninsulă, dintre care 54% au votat în favoarea independenței Ucrainei.

În paralel cu evoluțiile din peninsulă, în Rusia au început să apară primele pretenții teritoriale privind Crimeea, deși în decembrie 1991 Ucraina și Rusia au semnat Acordul de creare a Comunității Statelor Independente care prevedea respectarea suveranității și integrității teritoriale ale statelor semnatare. În mai 1992, Consiliul Suprem al Federației Ruse a adoptat o rezoluție prin care declara că decretul de la 19 februarie 1954 nu are nicio valoare juridică, deoarece „încalcă prevederile Constituției”. Totuși, având în vedere tratatele existente între Rusia și Ucraina, legislativul rus a considerat că problema putea fi rezolvată prin negocieri ruso-ucrainene și prin exprimarea voinței de către populația din peninsulă. Ulterior, la 9 iulie 1993, Consiliul Suprem al Federației Ruse, aflat sub președinția lui Ruslan Hasbulatov, a adoptat o nouă rezoluție privind statutul orașului Sevastopol, prin care orașul-port era declarat subiect al Federației Ruse. Președintele Rusiei, Boris Elțin, a avut o reacție dură la adresa acțiunilor întreprinse de Consiliul Suprem – amintim că perioada 1992-1993 s-a caracterizat printr-o criză politică și constituțională gravă în Rusia care a culminat în toamna anului 1993 cu proteste ample, confruntări armate și dizolvarea de către Elțin a Consiliului Suprem.

Ucraina, la rândul ei, a sesizat Consiliul de Securitate al ONU, care a emis la 20 iulie 1993 o declarație, semnată inclusiv de reprezentantul Federației Ruse, prin care se confirma integritatea teritorială a Ucrainei.

În anii 1994-1998, mișcările pro-ruse din Crimeea au luat amploare, la fel ca și tensiunile dintre autoritățile crimeene și cele de la Kiev. Însă, datorită eforturilor depuse de Kiev, precum și a crizelor interne, forțele pro-ruse au pierdut alegerile legislative locale (pentru Consiliul Suprem al Crimeii), astfel încât la 21 octombrie 1998 a fost adoptată o nouă constituție a Republicii Crimeea, în conformitate cu Constituția Ucrainei.

În paralel, în 1997, Rusia și Ucraina au semnat Tratatul de prietenie, cooperare și parteneriat și un acord privind statutul Flotei de la Marea Neagră, care prevedea împărțirea vechii flote sovietice între cele două state, precum și staționarea navelor militare ruse în Marea Neagră. Conform acestui acord, flota rusă primea în arendă, pentru o perioadă de 20 de ani, golful Sevastopol, o bază militară și un aeroport militar lângă Simferopol și obținea dreptul de staționare a navelor ruse în mai multe golfuli mai mici din peninsulă. Totodată, Rusia se angaja prin acord să nu dețină în Marea Neagră nave dotate cu echipament nuclear.

Situația a devenit din nou tensionată în 2006, odată cu câștigarea alegerilor prezidențiale ucrainene de către Viktor Iuscenko, care a anunțat că după 2017 acordul de staționare a flotei ruse la Marea Neagră nu va mai fi prelungit. Totodată, în Crimeea au avut loc multiple proteste împotriva politicii pro-europene și pro-NATO a Kievului. În august 2008, Ucraina a fost singurul stat din Comunitatea Statelor Independente care a condamnat agresiunea rusă din Georgia, iar, la 5 septembrie, președintele Ucrainei a declarat că staționarea flotei ruse în Crimeea reprezintă o amenințare la adresa securității țării sale. În paralel, partidele pro-ruse din Crimeea și-au declarat susținerea pentru acțiunile Moscovei, în peninsulă observându-se o creștere a numărului de cetățeni ucraineni care obțineau și cetățenie rusă, fapt care a generat protestul autorităților de la Kiev.

Lucrurile s-au schimbat odată cu venirea la putere la Kiev a președintelui pro-rus Viktor Ianukovici. La 21 aprilie 2010 președintele rus Dmitri Medvedev și președintele ucrainean Viktor Ianukovici au semnat Acordurile de la Harkov, prin care, în schimbul unei reduceri cu 30% a prețului gazelor rusești livrate Ucrainei, se prelungea termenul staționării flotei ruse în Crimeea până în 2042. Semnarea acordului a generat mai multe proteste în Ucraina, Ianukovici fiind acuzat de partidele de opoziție că a cedat Rusiei dreptul de suveranitate asupra peninsulei Crimeea.

President of Russia, *Dmitry Medvedev* met with President of Ukraine *Viktor Yanukovich*, 21 April 2010 (*Semnarea acordului ruso-ucrainean privind staționarea în Crimeea a Flotei Ruse de la Marea Neagră. Președintele Federației Ruse, Dmitry Medvedev și președintele Ucrainei, Viktor Ianukovici, 21 aprilie 2010*), <http://en.kremlin.ru/events/president/news/7514>

ANEXAREA CRIMEII ÎN ANUL 2014

Anexarea Peninsulei Crimeea de către Federația Rusă, în anul 2014, a fost un eveniment pe cât de neașteptat, pe atât de șocant pentru întreaga comunitate internațională. Această acțiune a constituit una dintre cele mai grave și flagrante încălcări a principiilor fundamentale ale dreptului internațional, a acordurilor și angajamentelor semnate după cel de-Al Doilea Război Mondial în ceea ce privește respectarea frontierelor și a principiului integrității teritoriale.

Există un consens aproape unanim între statele comunității internaționale că acțiunile Federației Ruse din 2014, în Crimeea, prin utilizarea ilegală a forței pot fi calificate, potrivit normelor internaționale, drept o agresiune. Astfel, în conformitate cu prevederile Rezoluției Adunării Generale a Națiunilor Unite nr. 3314 din 1974, care definește agresiunea, orice *„invadare sau atacare a teritoriului unui stat de către forțele armate ale unui alt stat [...] sau orice anexare, prin folosirea forței, a teritoriului sau a unei părți a teritoriului unui alt stat”*, *„folosirea forțelor armate ale unui stat, care sunt staționate pe teritoriul unui alt stat cu acordul statului gazdă, contrar condițiilor prevăzute în acord (Acordul privind statutul forțelor)”*, precum și *„trimiterea de către un stat sau în numele său de bande sau grupuri înarmate, de forțe neregulate sau de mercenari”*, reprezintă acte de agresiune.

Intervenția militară rusă din Crimeea

Federația Rusă a declanșat invazia peninsulei Crimeea în contextul unor mari transformări politice în Ucraina. Astfel, la finalul lunii noiembrie 2013, președintele aflat în funcție, Viktor Ianukovici, a decis să nu semneze Acordul de Asociere și Liber

Schimb cu Uniunea Europeană, optând pentru legături mai apropiate cu Rusia. Decizia liderului ucrainean pro-rus a declanșat proteste în întreaga țară, care au culminat cu înlăturarea acestuia și organizarea de alegeri anticipate.

Petro Poroshenko, noul președinte ales, a facilitat imediat semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, iar, în acest context, au sporit temerile cu privire la posibila reacție a Federației Ruse, pentru care o eventuală ieșire a Ucrainei din sfera de influență a Moscovei genera o amenințare existențială asupra securității naționale.

În această ecuație, direcția imediată de acțiune a Rusiei a vizat securizarea controlului peninsulei Crimeea, avanpost esențial pentru proiecția de putere a Kremlinului pe axa Marea Neagră-Marea Mediterană. O Ucraină ancorată în tabăra occidentală (și mai ales membră a Alianței Nord-Atlantice) reprezenta un risc major ca Moscova să piardă accesul la cea mai importantă bază navală din Marea Neagră, Kievul având în acest fel posibilitatea de a „împinge” prezența occidentală la granițele directe ale Rusiei.

Răspunsul Federației Ruse a surprins prin rapiditatea cu care a fost executat. Pe 20 februarie 2014, soldați înarmați, fără însemnele oficiale ale vreunei armate, au ocupat clădirile cheie și punctele esențiale de control din peninsula Crimeea. În pofida uniformelor anonime verzi, armamentul era modern, fabricat în Rusia. Acești soldați profesioniști au fost porecliți „omuleții verzi” de către ucraineni, perfect conștienți de faptul că, în realitate, erau trupe trimise de Kremlin. Președintele Putin a susținut, în mod public, că „militarii verzi” fără însemne oficiale nu aparțin armatei Federației Ruse, pentru ca, ulterior, să admită că erau din cadrul forțelor armate ruse (formațiuni militare și paramilitare), oferindu-le chiar medalii pentru faptele lor.

Anton Goloborodko, *Russian troops are blocking the 36th separate Coastal Defence Brigade of the Naval Forces of Ukraine* (Trupele ruse au blocat Brigada 36 Apărare de Coastă a Forțelor Navale ale Ucrainei), Perevalne, Simferopol, 2 martie 2014, BlackSeaNews, <https://www.blackseanews.net/en/read/179147>

Ucraina avea, în acel moment, o prezență militară considerabilă în Crimeea și comandanții, ascultând de ordinele primite de la Kiev, au ales să rămână în garnizoane. Intenția Ucrainei, în eventualitatea unui schimb de focuri, era ca lumea să poată vedea că Rusia este agresorul. În același timp, partenerii occidentali au cerut Kievului să se abțină de la orice acțiuni ce ar fi putut escalada situația.

Evenimentele au luat amploare pe măsură ce Moscova a căutat să își extindă rapid autoritatea în toată peninsula Crimeea. Mai precis, la începutul lunii martie 2014, trupele Moscovei aveau deja sub control întreaga peninsulă și, pe 6 martie, organismul legislativ regional, Consiliul Suprem al Crimeii, a votat pentru a solicita unirea cu Federația Rusă. Pe 16 martie, a fost desfășurat un așa-numit „referendum”, prin care se ofereau două opțiuni: Crimeea era încorporată în statul rus sau Crimeea se întorcea la Constituția din 1992, document care îi conferea un grad foarte ridicat de autonomie. „Referendumul” s-a desfășurat haotic, fără a se permite implicarea vreunui organism internațional imparțial. Deși autoritățile locale au raportat o prezență la vot de 83%, un document găsit două luni mai târziu estima că doar 30% din populația Crimeii votase, din care doar jumătate a ales unirea cu Rusia.

Pe 18 martie 2014, reprezentanții autorităților din Crimeea și oficialii ruși au semnat Tratatul de Aderare a „Republicii Crimeea” la Federația Rusă. La numai o zi distanță, pe 19 martie, Curtea Constituțională a Federației Ruse a adoptat deja avizul prin care declara că „tratatul” mai sus-menționat este în conformitate cu Constituția rusă. Astfel, pentru prima dată în istorie, Curtea Constituțională a fost utilizată de un stat ca instrument de comitere a unei infracțiuni internaționale de agresiune. Vladimir Putin a ratificat „tratatul” în următoarea zi, la 20 martie 2014.

În urma acestei acțiuni, teritoriul Crimeii devenea un subiect federal, cu capitala la Simferopol, parte a Districtului Federal Sudic. De asemenea, s-a decis ca Sevastopol să își mențină statutul special pe care îl deținea și în cadrul Ucrainei, devenind, alături de Moscova și Sankt Petersburg, un oraș de importanță federală pentru Rusia (subiect federal de sine stătător).

President of Russia, *Signing of the Treaty between the Russian Federation and the Republic of Crimea on the admission of the Republic of Crimea to the Russian Federation and the formation of new subjects within the Russian Federation*, 18 March 2014, <http://kremlin.ru/events/president/news/20604>

Anexarea Crimeii – între justificări și realitate

Procesul de anexare a Crimeii a fost o operație pe care Moscova a desfășurat-o în mod coerent și organizat, dovedind, printre altele, că Rusia avea de multă vreme pregătit un plan în această privință. Discursul lui Vladimir Putin din 18 martie 2014 (așa-numitul „discurs despre Crimeea”, în care a fost proclamată teza pașnică a „reunificării” bazate pe autodeterminare voluntară și caracterul comun istoric) ne oferă indicii clare privind modul în care a fost pregătită argumentația pentru a justifica agresiunea, parte a unei planificări minuțioase. În acest sens, narațiunea a fost dominată de apelul la istorie, cu accent pe unitatea indispensabilă a celor două popoare. Discursul a urmărit să ofere un grad de legitimitate internațională unei acțiuni în mod evident ilegale. Liderul de la Kremlin a declarat faptul că peninsula „a fost întotdeauna o parte inseparabilă a Rusiei” și că „era imposibil să îți imaginezi Ucraina și Rusia separate în două state diferite”. S-a evidențiat, astfel, accentul pus de Vladimir Putin pe repararea unui „accident” istoric, dar și pe apărarea cetățenilor ruși din Crimeea, ca justificare aparentă pentru declanșarea invaziei.

Întreg discursul liderului de la Kremlin, ulterior alipirii peninsulei ucrainene la Rusia, a reflectat convingerea profundă a lui Putin că Ucraina este un stat artificial, creat într-un context istoric defavorabil intereselor naționale rusești, a cărui existență și efecte ar trebui să fie anulate.

Realitatea este fără îndoială diferită. La momentul 2014, anexarea Crimeii a urmărit menținerea zonei-tampon a Rusiei, prin păstrarea Ucrainei în zona sa de influență și asigurarea continuității prezenței militare a Kremlinului la Marea Neagră. În acest mod, Rusia a tranșat și chestiunea portului Sevastopol și, implicit, a prezenței flotei rusești fără a mai depinde de acordul Ucrainei.

The view of the facilities of the Zaliv Shipyard, februarie 2020, din arhiva BlackSeaNews, <https://www.blackseanews.net/en/read/181955>

Faptul că anexarea Crimeii a fost urmată de declanșarea unor conflicte suprapuse în estul Ucrainei ne arată un plan mult mai complex al Rusiei: pe lângă raptul teritorial, crearea unor falii multiple de conflict în interiorul Ucrainei și, implicit, anularea oricăror șanse de continuare a procesului de integrare euro-atlantică și apropiere a statului ucrainean de Occident.

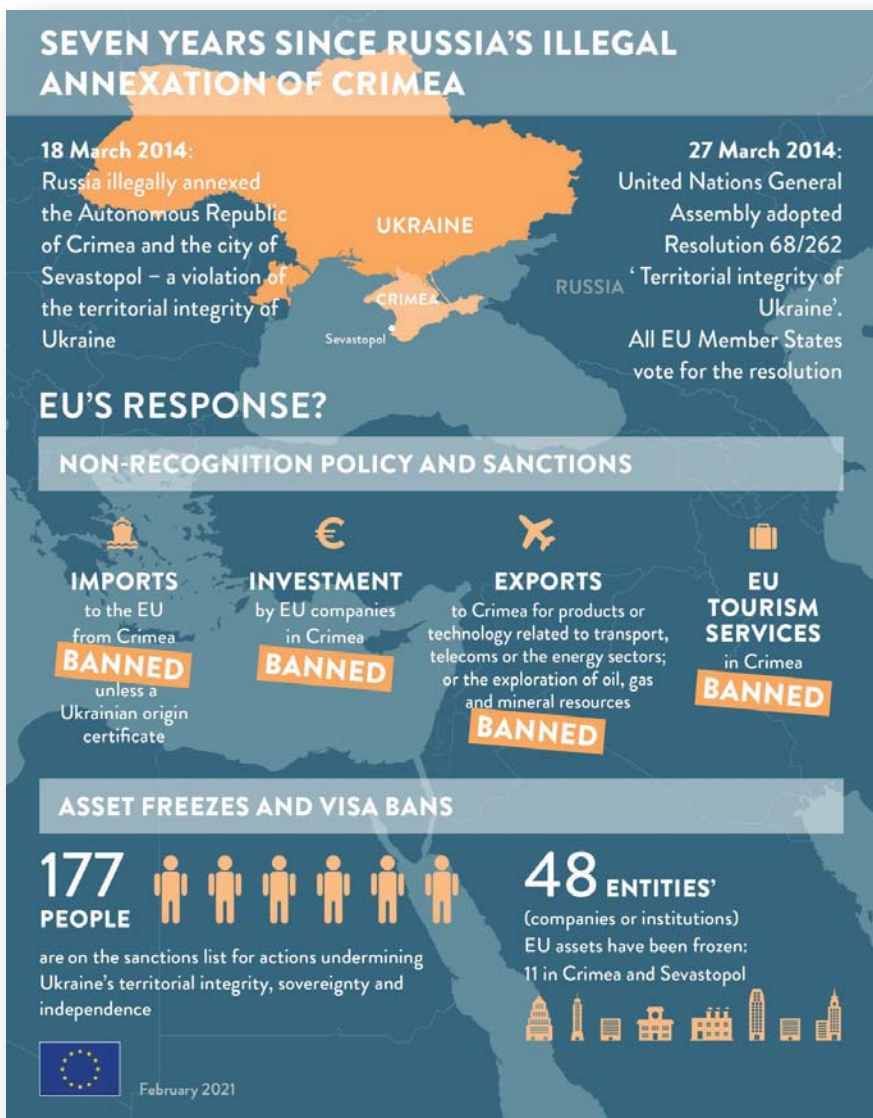
Implicațiile anexării Peninsulei Crimeea

Anexarea Peninsulei Crimeea a marcat o criză serioasă și din punct de vedere al dreptului internațional: primul tratat internațional dintre Ucraina și Rusia, care garantează integritatea teritorială a Ucrainei, a fost semnat la Kiev, pe 19 noiembrie 1990. Există și alte acorduri semnate special în acea perioadă pentru a garanta inviolabilitatea granițelor fostelor state sovietice: Declarația de la Almaty din 1991, Înțelegerea Consiliului Șefilor de Stat și de Guvern din același an și Declarația de Respectare a Suveranității, Integrității Teritoriale și Imunității Frontierelor

pentru statele membre ale Comunității Statelor Independente din 1994. Tot la nivel multilateral, trebuie menționate și documente precum Carta ONU și Acordul Final de la Helsinki din 1975.

În mod evident, invazia și anexarea, de către Federația Rusă, a Crimeii în 2014, un teritoriu de 26.100 kilometri pătrați, în care locuiesc puțin peste 2 milioane persoane, a încălcat toate aceste tratate, neluând în seamă principiile fundamentale ale dreptului internațional și ale dreptului intern ucrainean. Comunitatea internațională a reacționat prin impunerea de sancțiuni și prin refuzul categoric de a recunoaște peninsula Crimeea drept teritoriu al Rusiei, susținând suveranitatea și integritatea teritorială a Ucrainei. Este destul de evident că, în pofida situației de fapt, recunoașterea entității statale care are suveranitate asupra Crimeii nu constituie un subiect de dispută în plan internațional. Din punct de vedere legal, Crimeea este în continuare parte a Ucrainei.

România recunoaște *status quo*-ul teritorial și se opune ferm oricăror modificări ilegale, prin forță, a granițelor existente și recunoscute internațional. Cu alte cuvinte, din perspectiva statului român, ocuparea prin forță a Peninsulei Crimeea nu poate fi justificată, constituind, în mod categoric, o încălcare flagrantă a principiilor de drept internațional.

European Union External Action, *Seven Years Since Russia's Illegal Annexation of Crimea*, 25 February, 2021, https://www.eeas.europa.eu/eeas/seven-years-russia%E2%80%99s-illegal-annexation-crimea_en

Scurtă cronologie a evenimentelor care au dus la anexarea Crimeii

Pentru a înțelege mai bine momentul anexării Peninsulei Crimeea, în februarie 2014, prezentăm, în continuare, dinamica evenimentelor care au precedat și au succedat acest moment începând cu sfârșitul anului 2013 și prima parte a anului 2014:

Noiembrie 2013	- președintele ucrainean în exercițiu la acel moment, Viktor Ianukovici, respinge, în mod surprinzător, semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, negociat încă din 2007, orientându-se spre Rusia - decizia liderului de la Kiev a declanșat ample proteste în Ucraina
Decembrie 2013	- demonstrațiile împotriva președintelui Ianukovici iau amploare, cu o desfășurare mult mai mare în Piața Independenței din capitala ucraineană - protestatarii ocupă primăria și Casa Sindicatelor din Kiev - în confruntarea cu forțele de ordine rezultă numeroase persoane rănite
Ianuarie 2014	- Parlamentul ucrainean adoptă o serie de legi, cu scopul de a îngrădi dreptul la demonstrație a populației și sunt înăsprite pedepsele cu închisoarea aplicate opozanților care ocupă clădiri guvernamentale - măsurile luate dau naștere la un nou val de proteste, în care sute de mii de persoane ies în stradă - se produc ciocniri puternice între opoziție și forțele de securitate (inclusiv unități speciale)

- sfârșitul lunii
ianuarie - Guvernul cedează și se arată dispus să renunțe la o parte din măsurile adoptate împotriva demonstranților, inclusiv amnistierea opozanților arestați de către Parlament, în schimbul încetării blocadelor pe străzi și eliberării clădirilor asediate

Februarie 2014

- 20 februarie - operațiunile forțelor de securitate contra demonstranților devin din ce în ce mai brutale și culminează cu deschiderea focului asupra acestora la Kiev, în urma cărora 80 persoane își pierd viața
- miniștrii de externe din Germania, Franța și Polonia încep misiuni de mediere
- 21 februarie - Guvernul și opoziția ucraineană încep negocierile, cu medierea Uniunii Europene și a Federației Ruse
- președintele Ianukovici anunță organizarea de alegeri anticipate și revenirea la Constituția din 2004 (cu prerogative reduse pentru președinte)
 - mulți opozanți (în special forțe ultranaționaliste) nu acceptă propunerile președintelui și cer demisia imediată a acestuia
 - liderii opoziției (Vitali Kliciko, Oleg Tiagnibok și Arseni Iațeniuk) semnează un compromis cu președintele Ianukovici, însă protestele continuă
- 22 februarie - Parlamentul Ucrainei decide, prin vot majoritar, demiterea președintelui Viktor Ianukovici pentru abuz de putere
- este decisă organizarea de alegeri prezidențiale anticipate la 25 mai

- președintele Ianukovici dispare și se refugiază în Rusia
 - fostul premier ucrainean Iulia Timoșenko, figură marcantă a Revoluției portocalii, este eliberată din închisoare, după 2 ani și jumătate după gratii
- 23 februarie
- Parlamentul de la Kiev îl desemnează pe Alexander Turcinov drept președinte interimar al Ucrainei
 - președintele interimar anunță promovarea unei politici pro-occidentale
 - Rusia începe mobilizarea de forțe la frontierele Ucrainei
- 25 februarie
- sute de militanți pro-ruși s-au adunat în fața Parlamentului Republicii Autonome Crimeea din Simferopol, capitala peninsulei, pentru a cere organizarea unui referendum pentru independență, respingând puterea de la Kiev
- 27 februarie
- politicianul pro-european Arseni Iașeniuk devine șeful Guvernului interimar de la Kiev
 - președintele rus, Vladimir Putin, ordonă manevre militare ample la frontiera cu Ucraina
 - în urma confruntării dintre adepții și adversarii noii conduceri de la Kiev, miliții pro-ruse ocupă sediile Guvernului și Parlamentului din Simferopol
 - mii de tătari din Crimeea demonstrează împotriva scindării Ucrainei, în timp ce protestatarii pro-ruși cer alipirea Crimeii la Rusia

- Parlamentul din Crimeea a demis Guvernul local și a anunțat referendumul cerut pentru 25 mai
 - 27/28 februarie - persoane îmbrăcate în uniformă, fără însemne naționale, preiau controlul asupra unor puncte strategice din Peninsula Crimeea
 - militari ucraineni și grăniceri au fost dezarmați
 - 28 februarie - aeroporturile au revenit sub controlul autorităților ucrainene
 - Parlamentul ucrainean a votat o rezoluție prin care a cerut garantarea suveranității de către Statele Unite și Marea Britanie
- Martie 2014
- 1 martie - noul premier al Republicii Autonome Crimeea, Serghei Aksionov, a solicitat Rusiei *„asistență în asigurarea păcii și stabilității pe teritoriul Crimeii”*
 - președintele Putin a solicitat și obținut, în unanimitate, permisiunea camerei superioare a Parlamentului rus pentru a utiliza Forțele Armate ale Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei
 - 2 martie - NATO a somat Rusia să înceteze operațiunile militare, avertizând că este amenințată pacea Europei
 - 6 martie - membrii Consiliului Suprem al Republicii Autonome Crimeea decid organizarea unui referendum privind viitorul statut al regiunii pe 30 martie

- 11 martie - Parlamentul din Crimeea a adoptat o declarație de independență față de Ucraina
 - Uniunea Europeană și Statele Unite amenință Moscova cu sancțiuni
- 16 martie - este devansată organizarea referendumului
 - rezultatele referendumului (neverificabile) au decis că majoritatea populației dorește o separare a Crimeii de Ucraina
- 17 martie - președintele Putin a semnat decretul de recunoaștere a regiunii ucrainene Crimeea drept stat suveran și independent
- 18 martie - reprezentanții autorităților din Crimeea și oficialii ruși au semnat acordul prin care regiunea Crimeea și orașul Sevastopol intrau în componența Federației Ruse
- 20 martie - este ratificată anexarea/aderarea Peninsulei Crimeea la Federația Rusă de către președintele Putin
- 21 martie - Duma de Stat a aprobat anexarea Crimeii la Federația Rusă
- 24 martie - Rusia este exclusă din Grupul G8 și se contramandază summitul care urma să aibă loc, în iunie, la Soci
 - ONU condamnă alipirea Crimeii la Rusia, iar NATO sistează colaborarea cu Moscova

EFECTELE MILITARIZĂRII CRIMEII. IMPACT ȘI CONSECINȚE ASUPRA ROMÂNIEI ȘI A FLANFULUI ESTIC AL NATO

Anexarea Crimeii de către Federația Rusă în 2014 și susținerea de către Moscova a forțelor separatiste din estul Ucrainei a modificat, în mod substanțial, harta securității europene și a readus Marea Neagră în atenția comunității internaționale, ca vector central de conflict în imediata apropiere a granițelor NATO și UE.

După anexarea Crimeii, administrația de la Kremlin a inițiat ample acțiuni în vederea transformării peninsulei într-un avanpost militar al proiecției sale de forță spre Sud și Sud-Vest, care să-i asigure preeminență în dinamica de putere din arealul pontic.

President of Russia, *Joint exercises of Northern and Black Sea fleets*, 9 January, 2020, Crimea, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/62556>

Militarizarea Peninsulei Crimeea

Până în momentul anexării, potențialul forțelor ruse staționate pe teritoriul Ucrainei era restricționat prin intermediul înțelegerii din anul 1997 (extinsă în anul 2010) dintre Federația Rusă și Ucraina. Comparând datele pentru anul 2014 cu cele din anul 2022 (regăsite în tabelul 1), oferite de *The International Institute of Strategic Studies* în lucrarea „*The Military Balance*”, observăm o consolidare masivă a forțelor ruse în Peninsula Crimeea. Este relevant de menționat și faptul că, după momentul 2014, „Republica Crimeea” (nerecunoscută oficial de către Occident) și orașul Sevastopol (administrat separat de conducerea de la Moscova, fiindu-i atribuit statutul de oraș federal) au fost încorporate în Districtul Militar Sudic al Armatei Federației Ruse. Pe lângă aceste elemente, administrația de la Kremlin a fost angajată, de asemenea, într-un proces susținut de modernizare a Flotei de la Marea Neagră (cu sediul principal în Peninsula Crimeea) și a întreprins numeroase exerciții militare în regiune.

Efective	Unități militare	Tehnică de luptă
2014		
➤ aproximativ 13.000 militari ruși	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 1 comandament de flotă (Sevastopol) ➤ 1 brigadă independentă de infanterie navală 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 102 vehicule blindate de luptă ale infanteriei/transportoare blindate de trupe ➤ 24 piese de artilerie ➤ 22 avioane și 37 elicoptere ➤ 26 nave și 2 submarine ➤ 2 stații radar (Sevastopol și Mukachevo)
2022		
➤ aproximativ 30.000 militari ruși	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 1 comandament de flotă (Sevastopol) ➤ 1 brigadă de recunoaștere ➤ 2 brigăzi de infanterie navală 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 490 vehicule blindate ➤ 56 piese de artilerie ➤ rachete anti-navă 3K60 Bal și 3K55 Bastion

Efective	Unități militare	Tehnică de luptă
	2022	
	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 1 regiment de asalt aerian ➤ 1 brigadă de artilerie ➤ 1 regiment NBC ➤ 1 brigadă de rachete anti-navă ➤ 3 regimente de avioane de atac la sol ➤ 1 regiment de elicoptere de atac/transport ➤ 1 regiment elicoptere de luptă antisubmarin ➤ 2 regimente de apărare aeriană 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ rachete antiaerene S-400 și Pantsir-S1 ➤ 2 stații radar (Sevastopol și Mukachevo)

Tabelul 1 - Militarizarea Peninsulei Crimeea după anul 2014 (realizat de autor pe baza datelor disponibile în „The Military Balance 2014” și „The Military Balance 2022”)

La o simplă analiză a situației prezentată în Tabelul 1, se poate observa că postura militară a Federației Ruse din Regiunea Mării Negre este departe de a fi una defensivă, reușind, după 2014, să creeze o zonă *Anti-Access/Area Denial* (A2/AD)², menită să descurajeze și să contracareze acțiunile NATO, concomitent cu asigurarea unei capacități sporite de proiecție a puterii în vecinătatea sa apropiată și în Mediterana de Est. De asemenea, creșterea accentuată a capacității militare ruse în Peninsula Crimeea subminează în mod direct nu numai securitatea și stabilitatea regiunii Mării Negre, dar și a întregului Flanc Estic al NATO.

² În lucrarea „Anti-Access Warfare: Countering A2/AD Strategies” (2013), Sam J. Tangredi definește termenul de A2/AD ca fiind „[...] strategii de luptă în război axate pe împiedicarea unui oponent de a opera forțe militare în apropiere sau în interiorul unei regiuni contestate”.

În prezent, în Crimeea sunt cantonați peste 32.000 militari ruși, susținuți de o întreagă flotă navală (crucișătoare, fregate, submarine etc.), cu baza la Sevastopol și înzestrată cu echipamente moderne, inclusiv rachete de croazieră Kalibr, precum și importante forțe aeriene, în componența cărora se regăsesc bombardiere strategice cu rază lungă de acțiune (SU-24M), avioane de asalt (SU-25SM) sau aeronave pentru suport aerian (SU-27SM și SU-30SM), dar și mijloace pentru apărare aeriană (S-400, Pantsir-1) sau antinavă (Bastion). De asemenea, sub pretextul desfășurării de exerciții militare, Rusia blochează Marea Azov și o parte însemnată a Mării Negre, contrar normelor de drept internațional, ba chiar a interzis, de multe ori, navigarea în zonă și a șicanat ambarcațiuni ale statelor riverane (vezi confiscarea celor 3 nave ucrainene din noiembrie 2018, care se deplasau către Marea Azov).

Tot acest tablou evidențiază un mediu în care tensiunile de securitate ar putea escalada, pe fondul dezechilibrului balanței de putere din regiune generat de Federația Rusă, care a reușit, în toți acești ani de după anexarea Peninsulei Crimeea, să desfășoare în Marea Neagră o capacitate militară superioară celei însumate a statelor membre NATO riverane.

Impactul și consecințele militarizării Crimeii pentru Flancul Estic al NATO

Dacă înainte de anul 2014, comunitatea euroatlantică nu a acordat o atenție crescută apărării și descurajării în zona Mării Negre, acest aspect avea să se schimbe odată cu creșterea asertivității Kremlinului. Trebuie spus, însă, că anul 2014 nu a însemnat o schimbare radicală de paradigmă. Aceasta s-a produs abia după invadarea Ucrainei la 24 februarie 2022, la opt ani de la anexarea Peninsulei Crimeea.

North Atlantic Treaty Organization, *Official photo – NATO Summit Madrid - Spain, 27-30 June 2022*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/photos_197215.htm

În 2014, acțiunea de răspuns a comunității occidentale, deși promptă, s-a menținut în registrul moderat, evidențiindu-se măsuri care să prevină o escaladare a tensiunilor și la posibila transformare a Ucrainei într-un teatru de conflict.

O primă măsură a vizat decizia Statelor Unite ale Americii de a adopta Inițiativa Europeană de Reasigurare (*the European Reassurance Initiative/ERI*), în anul 2014, care a devenit ulterior, în 2018, Inițiativa de Descurajare Europeană (*the European Deterrence Initiative/EDI*). Inițiativa a avut ca scop asigurarea aliaților estici, prin creșterea prezenței militare americane și aliate și consolidarea capacităților de apărare ale acestora, consolidarea posturii de descurajare a Statelor Unite, precum și îmbunătățirea gradului de pregătire și a capacității de reacție a forțelor americane din Europa. ERI/EDI a oferit finanțare pentru următoarele cinci direcții specifice:

- 1) prezență sporită;
- 2) exerciții și instruire;
- 3) prepoziționare îmbunătățită;

- 4) infrastructură îmbunătățită; și
- 5) consolidarea capacității de parteneriat.

Anexarea Crimeii a determinat și regândirea ansamblului politicii de apărare și descurajare la nivelul Alianței Nord-Atlantice. Au fost adoptate acțiuni pentru reasigurarea aliaților estici, precum triplarea Forței de Răspuns a NATO (*NATO Response Force/NRF*) sau operaționalizarea Forței de Răspuns cu Nivel de Reacție Ridicat (*Very High Readiness Joint Task Force/VJTF*).

În anul 2016, membrii NATO au stabilit noi măsuri în vederea consolidării apărării Flancului Estic. Aceste hotărâri s-au concretizat prin avansarea unei inițiative gândite pe două direcții distincte – Flancul Nord-Estic, unde a fost adoptată Prezența Înaintată Consolidată (*Enhanced Forward Presence/eFP*) și Flancul Sud-Estic, unde a fost creată Prezența Înaintată Adaptată (*Tailored Forward Presence/tFP*). Prezența Înaintată Consolidată a constat în desfășurarea a patru grupuri de luptă pe bază rotațională, în timp ce Prezența Înaintată Adaptată acoperea perimetrul de sud-est, având ca element central Brigada Multinațională de la Craiova, care a devenit operațională în anul 2018. Trebuie menționat faptul că elementul maritim al *tFP* a inclus desfășurarea pentru perioade de timp limitat a navelor aliate și organizarea de antrenamente în Marea Neagră. De asemenea, s-a urmărit și îmbunătățirea capacităților de realizare a misiunilor de poliție aeriană, atât în țările baltice și Polonia, cât și în România și Bulgaria.

Russia in Europe: May 1 – June 14, 2016, Institute for Study of War (ISW), 14 iunie 2016 <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/099%20RusEuro%20Map.pdf>

Impactul și consecințele militarizării Crimeii pentru România

Creșterea semnificativă a numărului de echipamente militare, desfășurarea de trupe pregătite pentru luptă în Peninsula Crimeea (la o distanță relativ mică, în linie dreaptă între Constanța și Sevastopol fiind aproximativ 390 de km) și utilizarea de către Federația Rusă a unor tactici de natură hibridă reprezintă amenințări evidente pentru statele din Regiunea Extinsă a Mării Negre.

La toate acestea se mai adaugă și marja redusă de acțiune a Occidentului în această zonă, generată de prevederile Convenției de la Montreux, care limitează destul de mult, chiar și pe timp de pace, prezența navelor Alianței Nord-Atlantice în Marea Neagră, influențând în mod considerabil capacitatea de contracarare a forțelor ofensive rusești.

Astfel, în linii generale, putem afirma faptul că pentru România s-a schimbat întreaga realitate strategică în zona *Mării Negre*. *Această evoluție este surprinsă și în Carta Albă a Apărării 2021*, elaborată de Ministerul Apărării Naționale, care subliniază faptul că toate acțiunile din regiune ale administrației de la Kremlin „*generează provocări pentru securitatea națională*”.

Conducerea de la București a înțeles cu mult înainte de anexarea Crimeii faptul că este necesară elaborarea unor măsuri adecvate pentru a contracara acțiunile/tendențele agresive ale Kremlinului. După anul 2014, această nevoie a devenit tot mai stringentă. Astfel, eforturile României s-au concentrat preponderent pe următoarele patru direcții prioritare:

1. creșterea prezenței militare aliate în regiune;
2. creșterea prezenței militare aliate și americane pe teritoriul național;
3. îmbunătățirea capacităților militare naționale; și
4. consolidarea cooperării la nivel regional.

Un rol important în concretizarea acțiunilor solicitate de România în vederea creșterii capacității de apărare pe Flancul

Estic l-a avut Parteneriatul Strategic cu SUA. România găzduiește o componentă a sistemului de apărare împotriva rachetelor balistice al Alianței Nord-Atlantice (*NATO BMD*), devenită operațională începând cu anul 2016. Acest sistem are un caracter defensiv și vizează amenințările din afara zonei euroatlantice. De asemenea, după anul 2014, prezența militară americană în România a sporit semnificativ³.

North Atlantic treaty Organization, *US Aegis Ashore BMD site at the Deveselu military base in Romania*, last updated in 28 November 2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm

³ Trebuie precizat faptul că forțele militare ale SUA au fost găzduite pe teritoriul statului român încă de la începutul anilor 2000. În anul 2005, a fost semnat Acordul privind activitățile forțelor armate americane de pe teritoriul României, iar în anul 2011, a fost adoptată Declarația Comună privind Parteneriatul Strategic pentru Secolul XXI între România și statele Unite ale Americii/„The Joint Declaration on Startegic Partenership for the 21st Century between Romania and the United States“.

În ansamblul acțiunilor aliate de consolidare a Flancului Estic, în anul 2014, s-a decis crearea, pe teritoriul României, a două comandamente multinaționale – Comandamentul Multinațional de Divizie Sud-Est și Unitatea de Integrare a Forțelor Aliate (*NATO Force Integration Unit/NFIU*). Ulterior, în anul 2020, a fost înființat și Comandamentul Corpului Multinațional Sud-Est de la Sibiu. Aceasta a fost etapa care a vizat asigurarea aliaților estici și creșterea capacității de descurajare a statelor aflate în zona de maximă expunere la granița cu Rusia.

După 2022, urmare a invaziei militare rusești în Ucraina, s-a trecut la o prezență aliată consolidată pe întreg Flancul Estic, ceea ce a dus la sporirea considerabilă a prezenței militare aliate și americane în România.

O direcție importantă de acțiune a României s-a axat pe întărirea cooperării la nivel regional, care să permită o mai bună coordonare și un nivel ridicat de solidaritate între statele situate de-a lungul Flancului Estic. Această direcție s-a concretizat prin crearea Formatului București 9 (B9), o inițiativă comună a României și Poloniei, având ca obiectiv central promovarea unei abordări comune și a unei agende coerente cu privire la nevoile de apărare și la măsurile de descurajare necesare contracarării amenințării Rusiei.

O altă direcție a vizat luarea de măsuri în vederea creșterii potențialului de apărare aliat. În acest sens, la Summitul NATO din Țara Galilor (2014) s-a decis ca statele membre să aloce cel puțin 2% din Produsul Intern Brut (PIB) pentru apărare. România a fost unul dintre statele care au implementat această măsură în cel mai scurt timp (din anul 2023, România a crescut acest procent la 2,5% din PIB).

MApN, Sosirea HIMARS în România (The elements of the first HIMARS system arrived to Romania) – Plecare HIMARS spre Focșani, 22 februarie 2021, https://armed.mapn.ro/301_sosirea-himars-%C3%AEn-rom%C3%A2nia-the-elements-of-the-first-himars-system-arrived-to-romania

Într-o perspectivă de ansamblu, anexarea și militarizarea Crimeii au generat, pentru România, o situație cu deosebire complicată. Din punct de vedere legal, agresiunea rusă din Peninsula a readus în discuție chestiunea frontierelor postbelice prin violarea principiilor de bază care fundamentează ordinea internațională și a asigurat pacea în Europa în ultimele șapte decenii.

Libertatea mărilor și accesul fără restricții la zona comercială și economică din imediata vecinătate reprezintă elemente vitale de securitate națională. Ocuparea Crimeii și extinderea controlului rusesc către Marea de Azov, constrângerile tot mai accentuate aplicate comerțului prin porturile din Ucraina și Georgia generează noi riscuri și falii potențiale de tensiuni, care afectează direct interesele economice ale României.

Din perspectivă militar-strategică, ocuparea și militarizarea accentuată a Peninsulei Crimeea au redefinit parametrii securității naționale. Rusia și-a accentuat capacitatea de proiecție a forței, dar și potențialul de lovire a teritoriului aliat, în condițiile unei prezențe militare aliate în Marea Neagră, limitată de restricțiile impuse de Convenția de la Montreux.

În momentul scrierii acestui studiu, încă există teama că Rusia ar putea reuși să cucerească tot litoralul ucrainean și să ajungă să aibă graniță terestră cu România și Republica Moldova. De asemenea, posibila reocupare a Insulei Șerpilor de către forțe rusești ar genera o situație de risc pentru România, limitându-i accesul naval și chiar exploatarea rezervelor de gaz și petrol *offshore*. O graniță româno-rusă (ca parte din frontiera ce separă NATO de Federația Rusă) ar implica un nivel extrem de crescut de militarizare pe termen lung, asemănătoare liniei *Fulda Gap* din timpul Războiului Rece. O frontieră militarizată în est, care va cuprinde inevitabil și granițele României, va aduce întreg spațiul european într-o logică a conflictului, a cursei înarmărilor și a riscului permanent de escaladare militară.

CONCLUZII

Cititorul a putut observa, de-a lungul paginilor acestui studiu, cât de importantă a fost și este peninsula Crimeea în relațiile dintre statele riverane Mării Negre, iar în perspectivă istorică a remarcat semnificația și influența asupra raporturilor dintre puterile care stăpâneau țărmurile estice, cele nordice, sudice și vestice ale acestei mări. De-a lungul secolelor, controlul succesiv al unor entități de tip imperial (ulterior statal) asupra Crimeii este ilustrativ prin prisma influențării configurației de putere și securitate la nivelul regiunii est-europene și al conexiunii dintre Europa și Asia, via Caucaz.

Peninsula, cunoscută acum sub un nume de origine tătară, a constituit un punct nodal al luptelor pentru hegemonie dintre popoarele stepei și cele ale mărilor, între lumea ortodoxă, cea catolică și Islamul otoman. Constatăm că în perioada medievală orașele-republici, regatele și apoi imperiile europene au intrat în competiție cu entități expansioniste asiatice (de tip nomad sau sedentar), avantajul fiind de partea entităților imperiale asiatice din Est și ulterior a imensului imperiu rus. Pentru acești actori geopolitici rivali, posesia Crimeii era o garanție a controlului comercial în bazinul pontic și al capacității de a proiecta forța militară către strâmtoarele Bosfor și Dardanele, iar ulterior către porturile Mării Mediterane și spre mările și oceanele calde.

Observăm și faptul că peninsula Crimeea formează o „pereche strategică” cu strâmtoarele pontice, pentru că dominația asupra rutelor de acces în și dinspre Marea Neagră nu are valoare prea mare fără capacitatea unui actor de a-și extinde puterea către spațiul oceanic.

Mai aproape de noi, secolele al XIX-lea și al XX-lea, se caracterizează prin rivalitatea ruso-turcă și ruso-germană în spațiul extins al Mării Negre, dar și prin tendința marilor puteri occidentale de a menține balanța regională de putere și a limita expansiunea rusească și cea germană.

Pentru poporul român și spațiul românesc, de-a lungul secolelor, Crimeea și Strâmtoarele au avut o influență certă, chiar dacă nu întotdeauna bine conștientizată de elitele politice. Perioada de două decenii de după Pacea de la Paris (1856) a însemnat un respiro geopolitic binevenit, în condițiile în care Rusiei i se interzisese menținerea flotei la Sevastopol și se proclamase neutralizarea militară a spațiului pontic. Ulterior, Rusia a renăscut în plan politic și militar și s-a pregătit să obțină controlul asupra Strâmtoarelor și a zonei vestice a Mării Negre, lucru care s-ar fi întâmplat conform Acordurilor Sykes-Picot (1916), dacă imperiul rus nu se prăbușea în haosul revoluției bolșevice și al războiului civil. Succesorul imperiului rus, URSS, nu a renunțat deloc la aceste obiective geopolitice și a militarizat Crimeea spre a-și asigura controlul militar asupra majorității spațiului Mării Negre.

Trecerea Crimeii de la Rusia la Ucraina în cadrul URSS și apoi păstrarea sa de către nou creatul stat ucrainean, în 1991, nu au ridicat probleme de securitate pentru România.

Dar anexarea Crimeii de către Rusia în 2014 a modificat peisajul geopolitic și strategic din vecinătatea estică a României, generând, după februarie 2022, riscul ca forțele ruse, pornind din peninsula și din sudul ocupat al Ucrainei, să ajungă să ocupe și teritoriile ucrainene aflate în contiguitate cu România, adică până în proximitatea Deltei Dunării și blocând accesul la spațiul maritim din jurul Insulei Șerpilor. Implicațiile sunt de natură politică, economică, militară și juridică.

România se confruntă acum cu prezența unei Rusii agresive și expansioniste, iar NATO și UE (din care facem parte) e puțin probabil să își normalizeze rapid relațiile cu Moscova. Procesul va fi lung și cu dificultăți, el va demara la finalul războiului ruso-ucrainean actual. De aceea, avem tot interesul ca flancul estic al celor două mari organizații să fie consolidat în plan militar și ca flotele statelor aliate să poată pătrunde rapid și fără obstacole majore în spațiul Mării Negre, spre a descuraja marina militară rusă de la orice tentativă de agresiune la adresa unui stat membru NATO. România nu își dorește nicidecum un conflict militar între NATO și Rusia, acesta ar fi extrem de dur, cu costuri umane și materiale imense, însă o Rusie cu un apetit expansionist va genera o amenințare permanentă pentru securitatea continentală.

Contestarea frontierelor postbelice, garantate suplimentar prin tratatul fondator al OSCE, generează riscul deschiderii unei cutii a Pandorei, în beneficiul unor state revizioniste ai căror lideri se pot simți încurajați de achizițiile teritoriale ale Moscovei. De aceea, supremația dreptului internațional, apărarea sistemului bazat pe Carta ONU, sunt elemente de bază în garantarea menținerii ordinii teritoriale existente, fiind necesare pentru descurajarea potențialilor agresori, la nivel global.

Încheiem prin a spune că nu putem ști exact care va fi soarta Peninsulei Crimeea în viitorul apropiat, nicidecum pe termen lung. Ea ar putea reveni Ucrainei, sau ar putea rămâne Rusiei, ar putea fi cumva împărțită între cele două state, și-ar putea declara independența, ori ar putea fi administrată temporar de ONU, care ar organiza apoi un referendum corect. Din punct de vedere legal aparține fără dubii Ucrainei. Viitorul e bazat pe incertitudine și riscuri. Acțiunea rațională și responsabilă a actorilor statali implicați în arhitectura regională de securitate de la Marea Neagră e singurul garant al păcii pe termen lung.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- „Angajamente. Politică externă”, Președintele României, <https://www.presidency.ro/ro/angajamente/politica-externa>
- „Carta Albă a Apărării 2021”, Ministerul Apărării Naționale, România, București, 2021, <https://sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads/2021/03/CARTA-ALBA-A-APARARII-.pdf>
- „Deterrence and defence”, North Atlantic Treaty Organization, last updated 12 September 2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm
- „Domenii de referință”, Ministerul Afacerilor Externe al României, <https://www.mae.ro/taxonomy/term/333/1>
- „The United States and Romania: Strategic Partners for 25 Years. Fact Sheet”, U.S. Department of State, Office of the Spokesperson, 28 November 2022, <https://www.state.gov/the-united-states-and-romania-strategic-partners-for-25-years/>
- „Understanding Ukraine’s Euromaidan Protests”, *Open Society Foundations*, last update May 2019, <https://www.opensocietyfoundations.org/explainers/understanding-ukraines-euromaidan-protests>
- Academia Romană, *Istoria Românilor*, vol. VII, tomurile I și II, Enciclopedica, București, 2003.
- Brătianu Gheorghe I., *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, ed. a 2-a revăzută, Polirom, Iași, 1999.
- Coyle James J., *Russia’s Border Wars and Frozen Conflicts*, Palgrave Macmillan, USA, 2018.
- Davies Brian L., *Empire and Military Revolution in Eastern Europe Russia’s Turkish Wars in the Eighteenth Century*, Continuum International Publishing Group, London, New York, 2011.

- Davies Brian L., *Warfare, State and Society on the Black Sea Steppe, 1500–1700*, Rutledge, London, New York, 2007.
- Decretul Sovietului Suprem al URSS privind transferul Crimeii în componența RSS Ucrainene, <https://krym.rusarchives.ru/dokumenty/ukaz-prezidiuma-verhovnogo-soveta-sssr-o-peredache-krymskoy-oblasti-iz-sostava-rsfsr-v>
- Dufaud Grégory, „Le pouvoir soviétique et l’indigénisation de la République de Crimée, ou comment soumettre le nationalisme tatar criméen (1880-1922)”, *Hypothèses*, vol. 9, no. 1, 2006.
- Fiott Daniel, „Relative dominance: Russian Naval Power in the Black Sea”, *War on the Rocks*, 9 November 2022, <https://warontherocks.com/2022/11/relative-dominance-russian-naval-power-in-the-black-sea/>
- Fisher Alan, *The Crimean Tatars*, Hoover Institution Publication, Stanford, 1978.
- Goșu Armand, „Ucraina: trecut tulbure, viitor incert”, *Revista 22*, 25 februarie 2014, <http://www.revista22.ro/ucraina-trecut-tulbure-viitor-incert-38453.html>
- Goșu Armand, *Rusia, o ecuație complicată*, Editura Polirom, Iași, 2021.
- Graffy Colleen, „Who will control the Black Sea?”, *Geopolitical Intelligence Services*, 11 October 2022, <https://www.gisreportsonline.com/r/black-sea-russia-turkey/>
- Gregory Paul Roderick, „Putin’s ‘Human Rights Council’ Accidentally Reveals Real Crimean Election Results”, *Forbes*, 5 May 2014, <https://www.forbes.com/sites/paulroderickgregory/2014/05/05/putins-human-rights-council-accidentally-posts-real-crimean-election-results-only-15-voted-for-annexation/?sh=703d8074f172>
- Gribincea Mihai, *Politica rusă a bazelor militare: Georgia și Moldova*, Editura Civitas, Chișinău, 1999.
- Gwendolyn Sasse, „Revisiting the 2014 Annexation of Crimea”, *Carnegie Europe*, 15 March 2017, <https://carnegieeurope.eu/2017/03/15/revisiting-2014-annexation-of-crimea-pub-68423>

- Hill Fiona, Stent Angela, „The World Putin Wants. How Distortions About the Past Feed Delusions About the Future”, *Foreign Affairs*, September/October 2022, <https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/world-putin-wants-fiona-hill-angela-stent>
- Hrytsak Yaroslav, „Rethinking Ukraine” în Wilson Andrew (ed.), „What does Ukraine think”, *European Council of Foreign Relations*, 19 May 2015, https://ecfr.eu/wp-content/uploads/WHAT_DOES_UKRAINE_THINK_pdf.pdf
- Ionescu Mihail E. (coord.), *Marea Neagră, de la „lacul bizantin” la provocările secolului XXI*, Editura Militară, București, 2006.
- Iosipescu Sergiu, Madgearu Alexandru, Soreanu Mircea, *Marea Neagră. State și frontiere. De la sfârșitul Antichității la Pacea de la Paris (1856)*, Editura Militară, București, 2013.
- Kent Neil, *Crimea: A History*, Hurst Publishers, UK, 2016.
- Khakimov Rafael, Favereau Marie (eds.), *The Golden Horde in World History*, Kazan, 2017.
- King Charles, *The Black Sea. A history*, Oxford University Press, United States, 2004.
- Kramer Mark, „Why Did Russia Give Away Crimea Sixty Years Ago?”, *Wilson Center*, <https://www.wilsoncenter.org/publication/why-did-russia-give-away-crimea-sixty-years-ago>
- Kuzio Taras, „Ukraine has a Russia Problem not a Putin problem”, *Atlantic Council*, 17 October 2022, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/ukraine-has-a-russia-problem-not-a-putin-problem/>
- LeDonne John P., *The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650–1831*, Oxford University Press, Oxford, 2004.
- Leonaite, E., Zalimas, D., The Annexation of Crimea and Attempts to Justify It in the Context of International Law, *Lithuanian Annual Strategic Review*, 2015-2016, vol. 14, p.14-22
- LewisDavid, „Strategic Culture and Geography: Russia’s Southern Seas after Crimea”, *George C. Marshall European Center for Security Studies*, July 2019, <https://www.marshallcenter.org/>

org/en/publications/security-insights/strategic-culture-and-geography-russias-southern-seas-after-crimea-0

- Magocsi Paul Robert, *A History of Ukraine*, University of Washington Press, USA, 1996.
- Medvedev Serghei, *Întoarcerea Leviatanului rus. Cultura violenței și obsesia imperialismului*, Corint, București, 2022.
- O'Neill Kelly, *Claiming Crimea. A history of Catherine the Great's southern empire*, Yale University Press, New Haven, London, 2017.
- Papacostea Șerban, Ciocîltan Virgil, *Marea Neagră, răspântie a drumurilor intercontinentale (1204-1453)*, Ovidius University Press, Constanța, 2007.
- Pifer Steven, „Crimeea, six years after illegal annexation”, *Brookings Institution*, 17 March 2020, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/03/17/crimea-six-years-after-illegal-annexation/>
- Plokhly Serhii, *Imperiul pierdut*, Editura Litera, București, 2022.
- Plokhly Serhii, *Porțile Europei. O istorie a Ucrainei*, Editura Trei, București, 2018.
- Potemkin V. P., Bahrusin S.V., Efimov A. V., *Istoria Diplomației*, vol. I, Editura Științifică, București, 1962.
- Rezoluția Adunării Generale a Națiunilor Unite 3314/1974 privind definiția agresiunii, <https://lege5.ro/gratuit/he2dqmr/rezolutia-nr-3314-1974-privind-definitia-agresiunii>
- Rotaru Jipa, Zodian Vladimir, Oroian Teofil, Moise Leonida., *Antonescu, Hitler, Caucazul și Crimeea. Sânge românesc și german pe frontul de Est*, Editura Paideia, București, 1999.
- Subtelny Orest, *Ukraine: A History*, University of Toronto, Toronto, Buffalo, London, 2009.
- Suny Ronald Grigor (ed.), *Russia, vol. III*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- Suny Ronald Grigor, Martin Terry, *A state of Nations. Empire and Nation-making in the age of Lenin and Stalin*, Oxford University Press, Oxford, 2001.

- Tangredi Sam, *Anti-Access Warfare: Countering A2/AD Strategies*, Naval Institute Press, USA, 2013.
- Tarle Evgeni V., *Războiul Crimeii*, Editura de Stat, București, 1952.
- Tasin Gemil, *Tătarii. Relații cu otomani și români*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2022.
- The International Institute of Strategic Studies/IISS, *The Military Balance 2014*, Routledge, London, 2014.
- The International Institute of Strategic Studies/IISS, *The Military Balance 2022*, Routledge, London, 2022.
- Theodorescu Răzvan, *Picătura de istorie*, Fundația Culturală Română, București, 2002.
- Trinquier Roger, *Modern Warfare. A French view of Counterinsurgency*, Praeger Security International, Westport, Connecticut, London, 2006.
- Ward Christopher, Thompson John., *Rusia. O scurtă istorie. De la Rusia Kieveană până în prezent*, Meteor Press, București, 2022.
- Wright James D. (ed.), *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, 2nd Edition, Elsevier, Oxford, 2015.
- Yakemtchouk, Romain, „Les conflits de territoires et de frontières dans les Etats de l'ex-U.R.S.S.”, *Annuaire français de droit international*, volume 39, 1993.
- Zaborsky Victor, „Crimea and the Black Sea Fleet in Russian-Ukrainian Relations”, *CSIA Discussion Paper 95-11*, Kennedy School of government, Harvard University, September 1995, https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/disc_paper_95_11.pdf
- Zhurzhenko Tatiana, „Ukraine’s Eastern Borderlans: the end of ambiguity” în Wilson Andrew (ed.), „What does Ukraine think”, 18 May 2015, https://ecfr.eu/wp-content/uploads/WHAT_DOES_UKRAINE_THINK_pdf.pdf

- Крым в составе СССР, (Crimeea în componența URSS), <https://megabook.ru/article/%D0%9A%D1%80%D1%8B%D0%BC%20%D0%B2%20%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B5%20%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0>
- Крымская эпопея, (Еропеа crimeeană), <https://web.archive.org/web/20091017083623/http://www.echo.msk.ru/programs/hrushhev/625392-echo/>
- Республика Крым, (Republica Crimeea) <https://megabook.ru/article/%d0%a0%d0%b5%d1%81%d0%bf%d1%83%d0%b1%d0%bb%d0%b8%d0%ba%d0%b0%20%d0%9a%d1%80%d1%8b%d0%bc>
- Сергей Пивоваров, Как Крым передали Украине в 1954 году, (Serhii Pivovarov, *Cum au transferat Crimeea Ucrainei în 1954*), <https://babel.ua/ru/texts/59594-67-let-nazad-v-sostav-ussr-peredali-krym-razrushenny-voynoy-i-opustoshenny-deportაციями-вспоминаем-как-восстанавливали-жизн-полуострова-i-razvenchivaem-mif-o-podarke-hrushcheva-v-arhivnyh-foto>
- Фёдоров А. Б., Правовой статус Крыма. Правовой статус Севастополя, (A.B. Fiodorov, Statutul juridic al Crimeei. Statutul juridic al Sevastopolului) <http://sevkrimrus.narod.ru/textstes/fedorov.htm>

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Biddulph, M. A., *A sketch of shewing position of investing corps of allied armies before Sebastopol*, 1854, prin bunăvoința revistei *Historia*.
- BlackSeaNews, *The view of the facilities of the Zaliv Shipyard*, February 2020, <https://www.blackseanews.net/en/read/181955>
- Crimean Regional Soviet, *A ballot paper for the Crimean sovereignty referendum*, 20 January 1991 (Buletinul de vot pentru referendumul din 20 ianuarie 1991 cu următorul text: „Sunteți de acord cu restabilirea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Crimeea în calitate de subiect al Uniunii Sovietice și participant la semnarea noului Tratat Unional?”, Public domain, Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:1991_Crimean_referendum_ballot.jpg
- Decree of the Supreme Council of the USSR, 19 February 1954 (Decretul din 19 februarie 1954 privind transferul Crimeii către RSS Ucraineană, 9 martie 1954), *Vedomosty*, Public domain, Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_transfer_of_Crimea.jpg
- Dörrbecker, Maximilian, *Map of the Crimea*, 2014, Public domain, Wikimedia Commons, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/63/Map_of_the_Crimea.
- *Europe political divisions in 1919*, (after the treaties of Brest-Litovsk and Versailles and before the treaties of Trianon, Riga, Karts and the establishment of en: Soviet Union and the republics of Ireland and Turkey), Harta politică a Europei în 1919, published by London Geographical Institute, 6 October 2010, Public domain, Wikimedia Commons, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Europe_map_1919_cropped.JPG

- European Union External Action, *Seven Years Since Russia's Illegal Annexation of Crimea*, 25 February, 2021, https://www.eeas.europa.eu/eeas/seven-years-russia%E2%80%99s-illegal-annexation-crimea_en
- Fenton, Roger, *Camp of the 4th Dragoons, convivial party, French and English*, 1855, prin bunăvoința revistei *Historia*.
- Goloborodko, Anton, *Russian troops are blocking the 36th separate Coastal Defence Brigade of the Naval Forces of Ukraine*, Perevalne, Simferopol, 2 martie 2014, BlackSeaNews, <https://www.blackseanews.net/en/read/179147>
- Kerch Strait incident overview, 13 October 2021, Public domain, Wikimedia Commons, https://en.wikipedia.org/wiki/Crimean_Bridge#/media/File:Kerch_Strait_incident.png
- *Lupta pentru Crimeea de la 25.09.1941 până la 05.01.1942*, prin bunăvoința Centrului pentru istorie militară și studii sociale al Bundeswehr-ului (Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr), Potsdam, Germania.
- *Map of Europe, highlighted Ukraine with Crimea and Russia*, 4 March 2014, Public domain, Wikimedia Commons, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/09/Location_UK-Crimea-RU.PNG
- *Map of the Golden Horde, c. 1300* (Hoarda de Aur, c. 1300), (Partially based on *Atlas of the World History*, 2007), 25 aprilie 2009, Public domain, Wikimedia Commons, https://ro.wikipedia.org/wiki/Hoarda_de_Aur#/media/Fi%C8%99ier:GoldenHorde1300.png
- MAPN, *Sosirea HIMARS în România* (The elements of the first HIMARS system arrived to Romania) – Plecare HIMARS spre Focșani, 22 februarie 2021, https://armed.mapn.ro/301_sosirea-himars-%C3%AEn-rom%C3%A2nia-the-elements-of-the-first-himars-system-arrived-to-romania

- North Atlantic Treaty Organization, *Official photo – NATO Summit Madrid - Spain, 27-30 June 2022*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/photos_197215.htm
- North Atlantic treaty Organization, *US Aegis Ashore BMD site at the Deveselu military base in Romania*, last updated in 28 November 2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49635.htm
- President of Russia, *Dmitry Medvedev met with President of Ukraine Viktor Yanukovich*, 21 April 2010 (*Semnarea unui acord ruso-ucrainean privind prezența Flotei ruse la Marea Neagră. Președintele Federației Ruse, Dmitry Medvedev și președintele Ucrainei, Viktor Ianukovici, 21 aprilie 2010*), <http://en.kremlin.ru/events/president/news/7514>
- President of Russia, *Joint exercises of Northern and Black Sea fleets*, 9 January, 2020, Crimea, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/62556>
- President of Russia, *Signing of the Treaty between the Russian Federation and the Republic of Crimea on the admission of the Republic of Crimea to the Russian Federation and the formation of new subjects within the Russian Federation*, 18 March 2014, <http://kremlin.ru/events/president/news/20604>
- Russia in Europe: May 1 – June 14, 2016, Institute For The Study ForWar (ISW), 14 iunie 2016, <https://www.understandingwar.org/sites/default/files/099%20RusEuro%20Map.pdf>
- Seutter Matthaeus, *Theatrum belli Russorum Victoriis illustratum sive Nova et accurata Turcicarum Et Tartaricum Provinciarum intra fluvios Týras s. Niester et Tanaim s. Don, ad Oram Ponti Euxini et in Peloponneso Taurica sitarum Designatio*, Augsburg, circa 1744, München, Bayerische Staatsbibliothek - 2 Mapp. 168-2, https://api.digitale-sammlungen.de/iiif/image/v2/bsb00109470_00002/full/full/0/default.jpg

- *Sfârșitul luptei pentru Crimeea (aprilie/mai 1944)*, prin bunăvoința Centrului pentru istorie militară și studii sociale al Bundeswehr-ului (Zentrum für Militärgeschichte und Sozialwissenschaften der Bundeswehr), Potsdam, Germania.
- William R. Shepherd, *The Growth of Russia in Europe 1300-1796*, Historical Atlas, 1911, Public domain, Wikimedia Commons https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c0/Map_of_the_growth_of_Russia_in_the_14th_-_18th_centuries.jpg

Contents

Foreword

The geopolitical importance of the Crimean Peninsula

The Crimean Peninsula during the period of Byzantine, Mongol and Ottoman rule in the Black Sea basin

The Crimean War and the Paris Peace Congress (1853 – 1856)

Crimea between the years 1871 – 1921

The status of the Crimean Peninsula in the interwar period and developments during the Second World War

The status of Crimea during the Cold War

Crimea after the end of the Cold War. The issue of the Russian Black Sea Fleet

The Annexation of Crimea in 2014

The effects of the militarization of Crimea. Impact and consequences on Romania and NATO's Eastern Flank

Final conclusions

Selective Bibliography

List of illustrations

*Operațiile tehnice, editoriale și tiparul au fost executate
la Centrul tehnic-editorial al armatei
sub cda. 2236/2023*